משנה · אחרונים · תוספות יום טוב · סדר קדשים

תוספות יום טוב על משנה בכורות

רבי יום טוב ליפמן הלר הלוי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

תוספות יום טוב על משנה בכורות

רבי יום טוב ליפמן הלר הלוי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/תוספות-יום-טוב-על-משנה-בכורות/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

משנה בכורות, הקדמה 5
פרק א 5
משנה א 5
משנה ב 6
משנה ג 7
משנה ד 9
משנה ה 9
משנה ו 10
משנה ז 10
פרק ב 11
משנה א 11
משנה ב 11
משנה ד 11
משנה ה 11
משנה ו 12
משנה ז 13
משנה ח 13
משנה ט 13
פרק ג 13
משנה א 13
משנה ב 14
משנה ג 14
משנה ד 15
פרק ד 15
משנה א 15
משנה ב 16
משנה ג 16
משנה ד 17
משנה ה 18
משנה ו 18
משנה ז 20
משנה ח 20
משנה ט 20
משנה י 21
פרק ה 22
משנה א 22
משנה ב 23
משנה ג 24
משנה ד 25
משנה ה 27
משנה ו 28
פרק ו 28
משנה א 28
משנה ב 29
משנה ג 30
משנה ד 30
משנה ה 30
משנה ו 30
משנה ז 31
משנה ח 31
משנה ט 32
משנה י 33
משנה יא 34
משנה יב 34
פרק ז 35
משנה א 35
משנה ב 36
משנה ג 36
משנה ד 37
משנה ה 37
משנה ו 38
משנה ז 39

פרק ח 40
משנה א 40
משנה ב 41
משנה ג 42
משנה ד 43
משנה ו 43
משנה ז 44
משנה ח 45
משנה ט 46
משנה י 46
פרק ט 48
משנה א 48
משנה ב 48
משנה ג 49
משנה ד 50
משנה ה 51
משנה ו 51
משנה ז 51
משנה ח 53

משנה בכורות, הקדמה

אחר חולין סידר בכורות על הסדר הכתוב כמו כן. כי אחר שאמר רק בכל אות נפשך. אמר לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירשך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך. הרמב"ם:

פרק א

משנה א

הלוקח עובר חמורו של נכרי והמוכר לו וכו'. כל הני למה לי. צריכי דאי תנא לוקח ה"א משום דקא מייתי לה לקדושה [פירשו התוספות קדושת בכורה] אבל מוכר דקא מפקע לה מקדושה אימא לקנסיה קמ"ל [כלומר דלא נימא נחייביה בבכורה משום קנס. כ"מ פי"ב מה' בכורים] וכתבו התוספות דהמ"ל אי תנא לוקח. משום דלא עבד איסורא. אבל מוכר דעבד איסורא כדקתני אע"פ שאינו רשאי אימא לקנסיה [ומיהו] חד מתרי טעמי נקט. ע"כ. והמשתתף לו למה לי לאפוקי מדר' יהודה דאמר שותפות נכרי חייב בבכורה קמ"ל דפטורה מן הבכורה. והמקבל למה לי. משום דקא בעי למיתני והנותן לו בקבלה דאיצטריך הואיל ועיקר בהמה דישראל היא לקנסיה דלמא אתי לאחלופי בבהמה אחריתי [שאין לנכרי חלק בהן. ולא בולדותיה] קמ"ל. גמרא:

עובר חמורו. כתב הר"ב איידי דזוטרן מיליה כו'. גמרא רפ"ב. ומיהו איכא נמי דיני דמתניא בבהמה טהורה ואיתנהו נמי בטמאה כגון המקבל צאן ברזל כו'. וז"ל הטור סי' שכ"א וכל דיני שותפות הנכרי בטהורה כן דינו בטמאה וכו':

אף ע"פ שאינו רשאי. ל' הר"ב מפני שנעשית בה מלאכה בשבת. וכן לשון רש"י. ולפום ריהטא נקט רש"י. כמו שמפרש בפ"ק דע"ז מ"ו והתם ניחא. משום דבגמרא ס"ד דטעמא דמתניתין הכי הוא. ופריך ליה ונעבד כיון דזבנה קנייה. ומסקינן גזירה אטו שכירות ושאלה. וכדפירש הר"ב שם ובמ"ב פ"ד דפסחים. והכא דלא איתמר עלה בגמרא כלום. ה"ל לרש"י לפרש כפי האמת שמא ישאיל או ישכיר. וכ"ש שהר"ב ה"ל לפרש כן:

והמשתתף לו. כתב הר"ב. אפילו חלק הנכרי מסוים וידוע כו' כל זמן שאם יחתך ממנו אותו אבר תשאר הבהמה בעלת מום. וא"ת והיכי משכחת לה שיחתך שום אבר ולא תהיה בעלת מום שכתב בהיה לו אבר אחד אם אפשר שיחתך. ולא יהיה בעל מום. וי"ל דמשכחת לה כגון שהיה יתר כמין אצבע בידיו או ברגליו ואין בו עצם שאם חתכו כשר. ב"י טור י"ד סי' ש"כ:

כהנים ולוים פטורים מק"ו. אם פטרו של ישראל במדבר וכו'. ולדורות מנלן אמר קרא (במדבר ג) והיו לי הלוים והיו בהווייתן יהו. גמ':

אם פטרו של ישראל. פירש הר"ב כדכתיב קח את הלוים וגו'. [כהנים] מנלן כדריב"ל דאריב"ל בכ"ד מקומות נקראו כהנים לוים וזה אחד מהן והכהנים הלוים בני צדוק (יחזקאל מ"ד) גמ':

משנה ב

וחמור שילדה. עי' מ"ש במ"ד פ"ה דב"מ:

[***שילדה כמין סוס**. והרא"ש ז"ל דייק מדקתני לקמן ומה הם באכילה ול"ג ומה הוא. וכן מדקתני לקמן וטמאה שילדה כמין בהמה טהורה אסורה באכילה אלמא דברישא איירי נמי בכה"ג. והלכך הגי' שילדה כמין פרה. ומה שנכתב בספרים שילדה כמין סוס. אגב שיטפיה דברייתא הוגה ג"כ במשנה בספרים. ובברייתא תנא כמין סוס לאשמועינן כו'. ע"כ. והצריכותא שכתב הר"ב אינה בסוגיא אמתניתין אלא אברייתא. ומיהו גירסת הר"ב מהו:

כמין סוס. כתב הר"ב אימא חמור אדום הוא ומסיים רש"י סתם סוסים אדומים הם]:

עד שיהא היולד חמור והנולד חמור. עיין בפ"ב משנה ה':

היולד. האם. רש"י:

[***ומה הם באכילה**. והר"ב העתיק מהו ולעיל כתבתי בחילוף הנוסחאות האלו. ובתוספות יש ט"ס בזה]:

בהמה טהורה שילדה כמין בהמה טמאה מותר באכילה כו'. דת"ר אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה. (ויקרא י"א) יש לך שהוא מעלה גרה ומפריס פרסה ואי אתה אוכלו ואיזה זה טהור שנולד מן הטמא. או אינו אלא טמא הנולד מן הטהור. ומאי ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה. [ה"ק] דבר הבא ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה לא תיכול ת"ל גמל טמא הוא הוא טמא ואין טמא הנולד מן הטהור טמא אלא טהור. והא דקתני שהיוצא כו' סימנא בעלמא דלא תחליף לך [גרסתך(בשכחה)] [במשנה] דלא תימא זיל בתרי' דידי' והאי טהור מעליא הוא. והאי (טהור) [טמא] מעליא הוא אלא זיל בתר אימיה. גמרא:

שהיוצא מהטמא טמא. כתב הר"ב ודבש דבורים וצרעין מותר וכו'. כדתנן במשנה ד' פרק בתרא דמכשירין. ועיין שם. ומ"ש הר"ב וחלב האדם מותר כשפירש נפקא לן בברייתא בגמרא פ"ה דכתובות דף ס'. הוא טמא ואין חלב מהלכי שתים טמא. ואמרינן עלה כשפירש אבל לא פירש אסור מדרבנן. וכ' הרא"ש דטעמא משום דאתי לאחלופי

[בחלב] בהמה טמאה. [וכן בשר אדם] כיון דאין דרך לאכול בשר אדם מיחלף בבהמה טמאה:

דג טמא שבלע דג טהור. כתב הר"ב אע"ג כו' כיון דרוב דגים משריצים במינן. פירוש דדג טמא משריץ בגופו עוברו כשאר בהמה וחיה. אלא דרוב משריץ במינו וזה השריץ מין אחר כמו שבלע כו':

וטהור שבלע דג טמא אסור באכילה. תימא במסכת אהלות [ספי"א] (מנו) [צ"ל תנן] בעופות ובדגים כדי שתפול לאור ותשרף אלמא חשוב עיכול וה"נ לשתרו. ויש לחלק בין איסור לטומאה. עי"ל דיש להחמיר כר"י בן בתירא דבעי מעל"ע והכא בלא שהה שם כדי עיכול תוס':

משנה ג

חמור שלא ביכרה וילדה שני זכרים. מתניתין דלא כר' יוסי הגלילי דאמר [מתניתין ו' פ"ב] דאפשר לצמצם. גמרא:

מפריש טלה אחד לעצמו. פי' הר"ב ומפקיע עליו קדושת הפטר חמור. דלפוטרו ממצות עריפה לא היה צריך להפריש מספק (כיון) [כמו] שאין נותן לכהן מספק כמו כן אינו עורפו מספק. תוספות. ובגמרא מתניתין רבי יהודה דס"ל פטר חמור אסור בהנייה ואפילו מחיים. והכי אפסיק הלכתא בגמרא דף י"א ובפירוש הרמב"ם יש טעות. ובנא"י הוא כהוגן ואעתיקה בס"פ. וטעמיה דכיון שהקפידה עליו התורה לאפקועי לאיסוריה בשה ולא באחר. ודאי אסור בהנייה. ופרכינן והרי מעשר שהקפידה עליו התורה בכסף צורה ותנן [בפ"ב דקדושין מ"ח] במזיד קידש. ומשנינן בפטר חמור נמי מקדשה כדר' אלעזר דא"ר אלעזר אשה יודעת שאין מעשר שני מתחלל על ידו ועולה ואוכלתו בירושלים ה"נ אשה יודעת דפטר חמור איסורא אית ביה ופרקה ליה בשה. ומקדשא בהנך דביני ביני ששוה החמור יותר מן השה. ובקדושין פ"ב משנה ט' מפ' הר"ב בפטר חמור דאסור בהנאה דיליף מעגלה ערופה. היינו כי היכי דלוקמי להההיא מתניתין אפילו לר"ש דפליג אדר"י. ומודה לאחר עריפה וע' בס"פ והכי איתא התם בהדיא בגמרא. ומה"ט נמי לא פירש הר"ב שם מ"ח בקידש במעשר. שני. טעמא דהכא:

וילדו שני זכרים נותן שני טליים לכהן. הכא ניחא דאיצטריך לאשמועינן אין פודה וחוזר ופודה כל זמן שלא נתן ליד כהן [ע' בפי' הר"ב דמתני' דלקמן]. אבל לקמן פ"ב [מ"ז] דקתני כה"ג גבי בכורות בהמה טהורה ליכא למימר הכי. י"ל קמ"ל דלא תלינן להעמיד הממון בחזקת בעלים שהאחת טנפה ונמוח הולד ואחת ילדה שני זכרים. ומיהו לקמן פ' יש בכור [מ"ד] קתני כה"ג גבי נשים ליכא למימר הכי שכל אחת יודעת בעצמה מה

שילדה. וי"ל אגב דתנייה הכא תנייה התם. א"נ ניחא ליה לפרש כל גווני ואף ע"ג דלא צריכי. כדקתני זכר ונקבה ניתן א' לכהן דלא צריכי כלל. תוספות:

נותן טלה אחד לכהן. כתב הר"ב ואאידך דהוי ספק דשמא הנקבה יצאה תחלה מפריש טלה והוא לעצמו. ולא חש לאדכורי תנא דמתניתין. משום דכבר אשמועינן בבבא קמייתא דבמקום הספק מפריש טלה והוא לעצמו. ובבבא דסיפא דאחת ביכרה ואחת לא ביכרה דתנא זכר ונקבה מפריש טלה והוא לעצמו ולא תנא אין לכהן כלום. משום דבעי לאסוקי עלה שנא' ופטר חמור תפדה בשה. ועוד שני זכרים ונקבה. הואיל ותנא דינא דנתינת טלה אחד לכהן לא אדכר הפרשת טלה אחד לעצמו. דלא אדכר ליה תנא דמתני' אלא במקום שאין שם נתינה לכהן. ועוד כיון דפריש ותני זכר ונקבה או שני זכרים ונקבה לא תנא אלא דפסיקא ליה לתרווייהו דהיינו נתינת טלה אחד לכהן. ולעולם בשני זכרים ונקבה מפריש טלה והוא לעצמו ואע"ג דלגבי הפרשת טלה אחד ה"ל תרי ספיקי שמא אחת ילדה שני זכרים ואחת ילדה נקבה. ואין כאן אלא נתינת אחד לכהן. ואף את"ל אחת ילדה זכר ואחת ילדה נקבה וזכר. שמא יצתה נקבה תחלה. אפ"ה כיון דאפשר ליה בתקנתא דהפרשת טלה אחד ולא קמפסיד ולא מידי שהרי הוא חולין והוא לעצמו. לית ליה למסמך אהיתרא דתרי ספיקי. דאשכחן נמי דעל רובא לא סמכינן ליפטר מדין טלה והוא לעצמו. ואע"פ שיש כאן רובא לפטורה דמחצה יולדת נקבה תחלה ונהי נמי דילדה זכר תחלה מיעוטא נפיק מקצת נקבה בהדי זכר מקמי דנפיק ליה רוב ראשו דזכר וה"ל חציצה ואע"ג דאמר רב אשי מין במינו אינו חוצץ [כמ"ש במ"ו פ' דלקמן] ה"מ זכר וזכר דתרווייהו מין חיוב בכורה אבל בנקיבה לא פשיטא לן דנימא הכי. דאיבעיא לן בפ' בהמה המקשה כרכתו אחזתו והוציאתו מהו ולא אפשיטא. ועוד מדדייק גמ' [כמ"ש לעיל] מתניתין דלא כר' יוסי הגלילי שמעינן וכו'. הרא"ש:

אין כאן לכהן כלום. כתב הר"ב שהרמב"ם סובר דאפילו טלה לעצמו אינו צריך להפריש אע"ג דבזכר ונקבה או שני זכרים ונקבה לא ממעיט מהפרשת טלה אע"ג דאיכא נמי תרי ספיקי כמ"ש בשם הרא"ש. תירץ והכ"מ די"ל דשאני ב' זכרים ונקבה. דמתוך שהוא צריך לעשות בהם מעשה ליתן טלה אחד לכהן אמרינן ליה דיפריש טלה אע"ג דתרי ספיקי הוא. אבל בב' נקבות וזכר. או ב' זכרים וב' נקבות. כיון דא"צ לעשות מעשה ליתן שום טלה לכהן. לא אמרינן שיפריש טלה לעצמו מאחר דתרי ספיקי הוא. ע"כ. ומ"ש משום דאיכא בכל חד מהנך ספיקי טובא כו'. השיג הראב"ד [ספי"ב מה' בכורים] שהכל נכנס בספק א' שהוא שמא הזכר יצא אחר הנקבה:

משנה ד

וילדו שני זכרים. ונתערבו. הרמב"ם סוף הלכות בכורים:

שנאמר ופטר חמור וגו'. אריש קאי. כלומר מנלן דפדיון פטר חמור בשה. שנאמר ופטר חמור וגו' רש"י:

זכר ונקבה. בין שה [זכר] בין נקיבה. רש"י:

גדול וקטן תמים ובעל מום. תפדה תפדה ריבה אי תפדה תפדה ריבה אפילו כל הני [עגל חיה כו' דממעטינן במתניתין דלקמן] נמי. א"כ שה שה [*כלומר ג"ש דלקמן] מאי אהני ליה. גמרא דף י"ב:

[***ופודה בו פעמים הרבה**. וטעמו מסקינן לעיל בסוגיא דף ד' ע"ב. דמדכתיב (במדבר ג':מ"ה) ואת בהמת הלוים תחת בהמתם. ואע"ג דאשכחן בהמה רבה גבי ננוה. מ"מ הכא ליכתב קרא. או בהמה תחת בהמה. או בהמתם תחת בהמתם. מאי בהמה תחת בהמתם. ש"מ חד פוטר טובא. ומ"ש הר"ב. אם חזר כהן ונתנו לו. כך פירש"י. דבעודו ביד ישראל א"א לפרש. דא"כ למה נותן שני טלאים כשילדו שני זכרים כדתנן במתניתין דלעיל. אבל התוספות לעיל שם בשם ר"ת כתבו דהכא בספקות מיירי. כמו הסיפא נכנס לדיר כו'. והשתא אפי' כשהוא עדיין ביד ישראל:

נכנס לדיר כו'. פירש הר"ב כגון ישראל שהיה לו עשרה ספק כו'. וה"ה שאם היה לו כו' והא דפירש מתחלה בעשרה היינו טעמא דהכי תנו רבנן [דף י"א] כיצד אמרו נכנס לדיר כו' בישראל שהיה לו עשרה כו'. וא"ת תקשה הברייתא. כבר תרצו התו' דנקטה עשרה לרבותא. אע"ג שכולן פטר חמור כולם נכנסים לדיר להתעשר]:

משנה ה

אין פודין לא בעגל כו'. נאמר כאן שה. ונאמר להלן [בפסח] שה. מה להלן פרט לכל השמות הללו. אף כאן פרט לכל השמות הללו. גמרא:

ולא בחיה. לשון הר"ב צבי ואיל. בקמץ יו"ד איל שכן הוא בכתוב כצבי וכאיל. וכן איל וצבי ויחמור קמוץ. אבל איל שהוא מין בהמה כולם היו"ד חרוקה [*אם לא באתנח. או בסוף פסוק:

ולא בטרפה. פירש הר"ב כגון שנחתכו כו'. וכפירש"י. ופשיטא לי מלתא דנקטו הכי לפי שהוא טריפות הנראה וניכר. אבל ודאי אי הוה טריפות אחרת נמי הפדייה שפדה בו אינו כלום. והטור השמיט. ולא ידעתי למה. שהרי גם הוא כן בגי' הרא"ש אביו ז"ל]:

כוי. לשון הר"ב בריה בפני עצמה היא ספק חיה ספק בהמה כלומר ולא הכריעו בו חכמים אם הוא חיה או בהמה. כמ"ש הר"ב [*במ"ח פ"ב דבכורים] ועי' ספ"ה דנזיר ומ"ש שם בס"ד מסוגיא דרפ"ה דכריתות]:

עד שיפריש שה תחתיו. כתב הר"ב ולפי שהכהנים חשודים כו' דמורה בה התירא. דקסבר כיון דשה שאפריש תחתיו יהא שלי. למה לי לפדותו:

משנה ו

כחמש סלעים של בן. פירש הר"ב דחייב באחריותו. כדתנן פ"ח משנה ח':

וחכ"א אין חייבים באחריותו. כתב הר"ב אך פדה תפדה כו'. לפדייה הקשתיו ולא לדבר אחר. וכ"כ הרמב"ם. וכן כתבו עוד גם שניהם ברפ"ז דעדיות. ותימה דא"כ למאי הוקש כלל דלפדייה גופה בהדיא כתיב ובגמרא לא אמרו לפדייה הקשתיו. אלא לר"א אסיפא דיקבר. כמ"ש שם בס"ד. ובהדיא אמרינן בגמרא. אדרמי ברייתות אהדדי בזמן פדיון פטר חמור. וקאמר רבא. הא ר"א דמקיש הא רבנן דלא מקשי. הלכך טעמייהו דרבנן דלא ס"ל להקישא כלל. והא דפירשו הרמב"ם והר"ב בר"פ. אך פדה תפדה וגומר. כל שישנו בבכור אדם ישנו בבכור בהמה טמאה. ורבא אמר הכי התם בגמרא. לאו הקישא דפדייה הוא. אלא שלא חייבה התורה בבכור בהמה טמאה אלא למחויב בבכור אדם אבל פדייה עצמה לא הוקשה כלל לרבנן:

ר"א אומר יקבר. בגמרא פריך אביי. כיון דר"א ס"ל היקשא אי מה בכור אדם מותר בהנאה קודם פדייה. אף בכור בהמה טמאה מותר ואמאי יקבר. וליכא למימר דיקבר כבכור אדם ולא משום דאסור בהנאה. דהא אדם פשוט נמי בעי קבורה ולא משום בכור נגעו בו דיקבר. אלא אמר רבא אמר קרא אך פדה תפדה לפדייה הקשתיו [שחייב באחריות פדיונו] ולא לדבר אחר [להנאה]:

משנה ז

[*]**לא רצה לפדותו**. ולא ליתנו לכהן. טור סימן שכ"א]:

וקוברו. לשון הר"ב לפי שאסור בהנאה לאחר עריפה וכ"כ הרמב"ם. וכלומר לדברי הכל דלהלכה אף מחיים אסור בהנאה וכמ"ש במשנה ג'. וכך ראיתי בנא"י בפירוש הרמב"ם דמסיים לדברי הכל וגם בפירוש הרמב"ם למשנה ג' שבנוסח שלנו כתוב אבל הנאת גופו אינו אסור אלא אחר עריפה. מצאתי בנא"י וכן הנאת גופו קודם עריפה ואחר עריפה:

בראשונה שהיו מתכונים כו'. עיין מ"ש במשנה ג' פי"א דיבמות:

מצות גאולה באדון הוא קודם כו'. שנאמר ואם לא יגאל וגומר. והר"ב כתב שהוא מוסיף את החומש. והכי תנן במ"ב פרק ח' דערכין והתם [דף כ"ז] פריך לה דתיפוק ליה דמצות גאולה באדון. ומשני חדא ועוד קאמר:

פרק ב

משנה א

הלוקח עובר פרתו כו'. כולה מתניתין מפורש רפ"ק:

כהנים כו' חייבים. ואע"פ שהכהן הוא שיאכל הבכור חייב הוא להקריב ולאכול אותו בקדושה כפי התנאים שזכרנו ביאורם בה' מזבחים. הרמב"ם:

משנה ב

כל הקדשים כו'. כתב הר"ב. הנך תרתי בבי פירשנו לעיל במס' חולין פ"י משנה ב'. ושם כתב רש"י דהכא תני לה משום מתנות והכא משום בכורה:

משנה ד

המקבל צאן ברזל כו'. פירש הר"ב ששם לו הנכרי כו' וברפ"ז דיבמות מפרש הר"ב למה נקראו צאן ברזל:

ולדות פטורין. אפילו לאחר שחלק עם הנכרי בולדות. טור סי' ש"ך. וכלומר בתוך ימי משך זמן השומא:

העמיד ולדות תחת אמותיהן כו'. פירש הר"ב שפתח לו פתח כו' השתא אלימא יד נכרי כו'. וכן פירש"י. וטעמם דהא בלא פתחו יש לנכרי שייכות בולדות ומכיון דפתח לו אתי לטפויי ליה. וכה"ג אשכחן ברפ"ג דב"מ:

משנה ה

רחל שילדה כמין עז כו'. פירש הר"ב. דכתיב אך בכור שור עד שיהא הוא שור ובכורו שור. גמרא ואיתא נמי בפ"ק דף ה'. ומסיימים בה בכור כשב שיהא הוא כשב ובכורו כשב בכור עז שיהיה הוא עז ובכורו עז יכול אפילו יש בו מקצת סימנים ת"ל אך חלק. ומסיק דמדה"מ למכתב אך בכור שור כשב ועז. בכור בכור למה לי. אלא למדרש בכולהו כדאמרן. ומסקינן נמי דתנא דהתם דנסיב בפרה שילדה כמין חמור כו'. מפטר פטר ב' פעמים דס"ל גלי רחמנא בקדושת דמים. וה"ה לקדושת הגוף ומצריך הא דבכור לדרשא אחריתא ודמפיק בכור לדרשא דהכא ס"ל דגלי רחמנא בקדושת הגוף וה"ה לקדושת דמים ומצריך פטר פטר לדרשא אחריתא. ואין להאריך בזה:

ואם יש בו מקצת סימנים חייב. הה"נ בפרה שילדה כמין חמור. אבל ילדה כמין סוס א"נ חמורה שילדה כמין סוס לא אפשיטו. בגמ':

משנה ו

וחכ"א א"א. פירש הר"ב א"א לצמצם שיצאו שני ראשיהן כאחד כו'. ובגמ' פ"ק דף ט'. הא איכא חציצת אחיו בינו לבין הרחם. וכתיב פטר כל רחם. עד שיפטור כל הרחם [וא"כ אפילו ראשון לא יהא קדש] ולר"י ליכא למפרך. דכיון דתרווייהו קדשי כחד דמו. אמר רב מין במינו אינו חוצץ:

משמנין ביניהן. פירש הר"ב השומן כו' ועיין מ"ש בספ"ז דב"ב:

והשני ירעה עד שיסתאב. פירש הר"ב. והשני שנשאר לישראל וכו'. ובאותו של כהן לא צריך למימר כו' דבזמן הזה קמיירי. א"נ בזמן הבית מיירי ודכהן לא חזי להקרבה וספק בכור הוא ואיכא (למימר) [למיחש] משום חולין בעזרה לפיכך [יאכל] נמי במומו. והאי דנקט של ישראל ירעה עד שיסתאב משום דבעי למימר וחייב במתנות גבי ישראל. דאילו כהן פטור מן המתנות לגמרי. כדמפרש בשחיטת חולין בפרק הזרוע והלחיים (חולין דף קל"ב). הלכך תנא כולה מתניתין בישראל. מיהו דכהן נמי ירעה עד שיסתאב ויאכלנו במומו. רש"י:

וחייב במתנות. סתם משנה היא זו. רש"י. ואע"ג דוהשני ירעה וכו'. דברי ר"ע הן. מפרש רש"י לעיל דמשום וחייב במתנות נסיב לה בדישראל. ר"ל דרבי שסדר המשניות נסיב בדר"ע והשני כו'. משום דבעי למתני בתר הכי וחייב במתנות. ועיין משנה ח':

רבי יוסי פוטר. כתב הר"ב דהוי כאילו זכה כהן כו' שאע"פ שלא זכה עשו שאינו זוכה כזוכה. כחכמים בפ"ה דפאה משנה ב'. והיינו טעמא דפסק הר"ב כר"י. וכן פסק הרמב"ם בפירושו גם בחבורו פ"ט מה' בכורים פסק כך בהדיא. ואשתמיטתיה להב"י שבסימן שי"ח כתב שמדברי הרמב"ם בפ"ה מה' בכורות נראה שפסק כרבי יוסי. ע"כ. ולא עוד אלא שלא ראיתי בפ"ה מה' בכורות. מדברי הרמב"ם. שום דבר מענין זה. וא"ל שיש ט"ס בדבריו ושצ"ל פ"ט מה' בכורים דהא התם בהדיא כתב הרמב"ם כן. ולא ה"ל לכתוב שנראה כו'. ובטעם פסק הלכה כר' יוסי. כתב הב"י משום דבמשנה ח' אפליגו ר"מ ור' יוסי במלתא. וקי"ל ר"מ ור' יוסי הלכה כר"י. ואע"ג דברישא סתם לן תנא כר"מ ה"ל סתם. ואח"כ מחלוקת ע"כ. אבל בכ"מ פ"ט מהלכות בכורים. כתב דטעמא משום דבפ"ק דמציעא [דף י"ב] פסק שמואל כרבי יוסי דאמר עשו שאינו זוכה כזוכה וכו' ע"כ. וזה כמ"ש.

[*רבי טרפון אומר יחלוקו. פי' הר"ב דהדר ביה ר"ט כו' דלשניהם יש חלק בשניהם. דמסקינן בסוגיא. דנחלקו בכגון שהבכור חי עומד בחצר בה"ב וכהן רועה כל בהמותיו של בה"ב. ר"ט סבר אקנוי אקניי ליה בה"ב לכהן מקום בחצרו כדי שיזכה הכהן בבכורות כשיוולדו מיד דתקני ליה חצרו דניחא ליה לאינש דתעביד מצוה בממוניה שיגדלו בכורותיו של כהן בחצרו וה"ל חצר של שניהם הלכך חולקים דברשות שניהם עומד. ור"ע סבר כיון דאית ליה פסידא היכא דאיכא ספיקא. דמפסיד בעל הבית אי קיימא חצר ברשות כהן. לא מקני ליה מדעם]:

זכר ונקבה אין כאן לכהן כלום. כתב הר"ב והכא אפילו ר"ט מודה כו'. כ"כ רש"י. והתוס' כתבו דאף ר"י הגלילי מודה. ואפילו יצאו שני ראשים כאחד קאי דכיון דנקבה יצאה עמו בטלה בכורתו לגמרי וכו':

משנה ז

וילדו שני זכרים שניהן לכהן. עיין מ"ש בשם התוס' בפ"ק משנה ג':

רבי טרפון אומר הכהן בורר לו את היפה. דמסתמא דילידא חדא שביח טפי. ובהכי עביד צריכותא בגמרא, דקמ"ל דאף בזו פליג ר"ע:

משנה ח

רבי טרפון אומר הכהן בורר לו את היפה. דמסתמא הך דלא בכרה שביח טפי. ובה"נ עביד צריכותא, דקמ"ל אף בזו פליג ר"ע:

משנה ט

[**והשני משום שקדמו אחר**. דבכור משמע ליה לכל מילי כדמסיק אביי בסוגיא.]

פרק ג

משנה א

מכאן ואילך ספק. ובגמרא [אמאי ספק] הלך אחר רוב בהמות ורוב בהמות מתעברות ויולדות בתוך שנתן והא ודאי מילד אוליד. ומסיק רבינא כי אזלינן בתר רובא. ברובא דלא תלי במעשה. אבל רובא דתלי במעשה. כגון עובר הבהמה דתלי בהרבעה. ואיכא למיחש שמא לא [עלה] עליה זכר. לא:

זה הכלל כו'. לא לאתויי אלא נקוט האי כללא קאמר. וכדאמרינן בגמרא פ"ג דמגילה אמתני' ב' כמו שכתבתי שם:

ששפעה חררת דם הרי זו תקבר. ונפטרה מן הבכורה שחזקתה שהולד בתוכה ורבה עליו הדם. והפסידו ובטל. רמב"ם פ"ד מהלכות בכורות ואפרשיהו במ"ד פ"ג דנדה:

הרי זו תקבר. פי' הר"ב. להודיע שנפטרה כו'. דמשום עצמה אין בה קדושה. דסמוך מיעוטא דנדמה. למחצה דנקיבות כמ"ש הר"ב סוף פרק ד' דחולין במבכרת שהפילה שליא דישליכוה לכלבים. אלא הכא היינו טעמא דקוברה כדי לפרסם לפי שאין הדבר ידוע שתהא חררה פוטרת. אבל שליא א"צ פרסום. דכיון שאין שליא בלא ולד הכל יודעים שנפטרה מן הבכורה. הר"ן שם וכ"כ התוס':

משנה ב

אין חוששין שמא בנה של אחרת היה. פי' הר"ב דנימא הך בהמה לא ילדה מעולם כו'. ואי משום דאית לה חלב האיכא מיעוטא דחולבות. וכן לשון רש"י. ומשמע דאיכא למיחש למיעוטא אלא הכא לא אמרינן שאהבה כו'. וקשיא דלא קי"ל כר"מ דחייש למעוטא כדאיתא במ"ד פ"ב דע"ז ושם רפ"ג והכא פסקינן כרשב"ג. אלא כדמסקי התוס' שם בע"ז דף מ' ע"ב. וכאן ד' כ' וכן כתב הרא"ש. דהכא שראינוה חולבת קודם לידה דודאי הוחזקה מן המיעוט. אבל ודאי בשאר בהמות חלב פוטר:

משנה ג

עושה מקום בקופיץ. כתב הר"ב ובגמרא מפרש תני לקופיץ וכו'. וא"ת דבמשנה ג' פ"ח דשקלים מוכח דאין רגילין לשחוט בקופיץ. כתבו התוס' דנקט הכא קופיץ משום דבעי עשיית מקום טפי מסכין וצריכה עשיית מקום גדול כדי שיהא נוח לחתוך ולשחוט לפי שאין קופיץ נוח לחתוך בלא עשיית מקום ומטעם זה נמי נקט בכור ולא סתם קדשים [דה"ה לשאר קדשים רמב"ם פ"ק מהלכות מעילה. ועוד נ"ל דאם אסרה תורה בפסולי המוקדשים כדלעיל פ"ב במשנה ב' ובפי' הר"ב דמתני' דלקמן. כ"ש במוקדשים גופייהו] לפי שהקדשים נשחטים בעזרה יש שם סכינים מזומנים וא"צ עשיית מקום. ועי"ל דנקט בכור. לפי שנוהג בזמן הזה. וגם דרך להיות צמרו גדול מתוך שמשהה אותו עד שיפול בו מום כי ההיא דתנן בפ"ה [מ"ג] מעשה בזכר של רחלים זקן ושערו מדולדל וצרי' עשיית מקום טפי מטלאים ועזים. ועוד משום דלאו דלא תגוז בבכור כתיב ע"כ:

[*]**ותולש השער**. כתב הר"ב ואין כאן משום לא תגוז בכור צאנך. ואיכא למידק אמאי תנן שער דהא בצאן צמר מקרי והכי תנן בסוף מתניתין דלקמן צמר המדולדל. ונ"ל דמלתא אגב אורחיה קמ"ל דלא תגוז שייך נמי בבכור שור וכדתניא [דף כ"ה.] מנין ליתן את האמור של זה בזה ת"ל לא תעבוד ולא תגוז ופירש"י וי"ו מוסיף על ענין ראשון [וילמדו] שניהם זה מזה]:

שלא יזיזנו ממקומו. שלא יאמרו [גזיזה] עביד בקדשים אלא יניחנו מסובך עם הצמר מכאן ומכאן. רש"י:

וכן התולש את השער. וכך העתיק הרמב"ם בפירושו והיינו דצריכי הרמב"ם והר"ב לפרש ואפילו לכתחלה ובגמרא איבעיא להו ודייק מדתנן וכן דאי קאי אשלא יזוז. השתא ומה שוחט דשחיטתו מוכחת עליו לא יזיזנו לראות מום מבעיא אלא לאו אתולש שמע מינה דלכתחלה. ואי איתא דגרסינן וכן תולש הוא גופא לישנא דלכתחלה הוא:

משנה ד

עקביא בן מהללאל מתיר. מפורש בפ' ה' דעדיות משנה ו':

ואת שאינו נראה מן הגזה אסור. פי' הר"ב כמי שנשר לגמרי קודם שחיטה וסתמא כרבנן כו' וכרבי יהודה דבשחיטה פליגי דאי כרבי יוסי ובשחטו הא לכ"ע שרי ואלא במת לרבנן אידי ואידי אסור. ואי עקביא. איפכא מיבעי ליה נראה עם הגיזה אסור דמיתה קאסרה ליה ובעי קבורה. ואינו נראה עם הגיזה מותר דמעיקרא תליש. אלא ר"י היא. ואי במת לכ"ע אידי ואידי מיסר אסרי. אלא לאו בשחטו ואי עקביא אידי ואידי משרי שרי אלא לאו רבנן היא. גמרא.

פרק ד

משנה א

בבהמה דקה עד ל' יום ובגסה חמשים יום. כתב הר"ב. בגמרא ילפינן לה דכתיב מלאתך ודמעך וגו' ורמינן שורך המוקדם במקרא למלאתך ודמעך שהוא מוקדם כו'. ופרכינן אדרבא דסמיך ליה לדסמיך ליה אמר רבה אמר קרא תעשה הוסיף לך הכתוב עשייה אחרת בשורך ואימא שיתין לא מסרך הכתוב אלא לחכמים. פירש"י הואיל ולא גילה לך שיעור עשייה שהוסיף ודאי לחכמים מסרך. שיפרשו לך הטעם. ואחריהם תלך. ע"כ. תנ"ה בכור בניך תתן לי כן תעשה לצאנך יכול אף לשורך. ת"ל תעשה. הוסיף לך הכתוב עשייה אחרת בשורך לא מסרך אלא לחכמים מכאן אמרו עד כמה ישראל חייבין להטפל בבכור כו'. והשתא אתי שפיר דלא תקשה מה שכתבו התוס' ד"ה מלאתך אדילפינן חמשים יום מזמן הפסח עד העצרת. דהאי ביום חמשים הוא ולא הוי כעין בכור בניך וצאנך תתן לי דלאחר שלשים. ע"כ. [*ומ"ש הר"ב ומלאתך ודמעך שהם הבכורים אמלאתך בלחוד הוא דמהדר. וכדכתב הר"ב עצמו במשנה ו' פרק ג' דתרומות. ומ"ש הר"ב שהתבואה מבושלת בפסח וכו'. וכן לשון רש"י. ולי קשה. שהרי אין קציר שעורים קודם לעומר שבפסח. כדתנן בפ"י דמנחות. והיאך אפשר לומר שהחטים ג"כ מבושלים בפסח ומקרא מלא בסוף פרשת וארא השעורה אביב וגו' והחטה וגו' אפילות הנה. ועוד

קציר חטים דבועז יוכיח. ולכן נ"ל שר"ל כהתוס' [שם] שכתבו שגמר זמן בישול התבואה עד העצרת שמביאין כו':

רבי יוסי אומר בדקה כו'. צריך לומר דר"י לית ליה דרשא דקרא. אלא ס"ל דמסברא בעלמא אמרו חכמים שיטפלו בו ישראל כדי שתהא הנתינה דרך גדולה. וכדכתיב (שמות כ"ט:כ"ט) למשחה בהם. וכבר נתן הרמב"ם זה הטעם בעצמו בדברי ת"ק. ודרשא דמלאתך כתב ג"כ. ושהוא רמז כלומר אסמכתא בעלמא:

לא יתנו לו. כתב הר"ב דדומה כמי ששכרו כו'. עיין בפירושו ספ"ח דערכין:

הבכור נאכל שנה בשנה. עיין מ"ש במשנה דלקמן בשם התוספות:

שנאמר לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה וכי יהיה בו מום בשעריך תאכלנו. הרמב"ם פ"א מהלכות בכורות:

משנה ב

בתוך שנתו. דלשנה דידיה מנינן דאם נולד הבכור בניסן רשאי לקיימו עד ניסן אחר. ולא אמרינן מתשרי ששלמה שנת מנין עולם שלמה נמי שנת הבכור. מנה"מ דאמר קרא לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה איזוהי שנה שנכנסה בחברותיה הוי אומר שנה של בכור. כלומר דכי אזלת אחר שנת הבכור הוי נכנס בחברתה. דכי הוי לבכור שנה אחת נכנסה שנייה למנין עולם מתשרי. וכתבו התוספות גבי שכיר שנה בשנה דרשינן שכירות שנה זו אין משתלם אלא בשנה אחרת [כמ"ש הר"ב במשנה י"א פ"ט דב"מ] דרשינן בכל חד מענינא דקרא דגבי מעשר דכתיב שנה בשנה דרשינן שאין מתעשר מן החדש על הישן כו' [כמ"ש הר"ב במ"ה פ"ק דתרומות] וצריך לאוקמא הך שמעתא בשנה בלא רגלים. שברגלים לחודייהו (בכל) [צ"ל בלא] שנה איכא בל תאחר כדאמר פ"ק דר"ה ע"כ:

עד שלשים יום. מפרשינן בברייתא מפני השבת אבידה לבעלים. ופרש"י דהיינו כהן דזמנין דלא משכח [כהן] למיתביה ליה ואם ישחטנו מיד יסרח לפיכך רשאי לקיימו ל' יום אחר שנתו. והתוס' פירשו דמיירי ביד כהן וא"צ עכשיו לבשר ונתנו לו חכמים זמן ל' יום. אבל ישראל לעולם ממתין עד שימצא כהן. ע"כ. ועיין ר"פ דלקמן בדבור ומן המעשר כו'. וברישא נמי דתנן מותר לקיימו כל י"ב חדש אי נפל ביה מום סמוך לי"ב חדש כגון ט"ו יום משלימין לו עוד ט"ו יום אחר שנתו שיהא לו ל' יום מיום שנפל בו מים כדאיתא בגמ':

משנה ג

ומראה את מומו. לאחר שחיטה ונמצא קבוע. רש"י:

רבי מאיר אומר הואיל והוא נשחט כו'. פירש הר"ב סבר גזרינן כו'. ולא משום קנס ששחטו שלא על פי מומחה. דהא ל"ק הואיל ושחטו. אלא קתני הואיל ונשחט משמע אפי' שחטו אחר ובהא לא שייך קנסא. הרא"ש בשם הרמב"ן ז"ל. והיינו טעמא דפסק הר"ב והרמב"ם כר"מ אע"ג דקי"ל ר"מ ור"י הלכה כר"י. דהל' כר"מ בגזרותיו כמ"ש הר"ב רפ"ה דכתובות:

מומחה. פי' הר"ב במתני' דלקמן. והשם נגזר מן ומחה על [כתף] ים (במדבר ל"ד) שהוא לשון מיושר. כמ"ש הר"ב במשנה ה' פ"ה דעירובין:

משנה ד

מי שאינו מומחה כו'. פי' הר"ב מומחה הוא שנטל רשות מן הנשיא הוא הראש שבא"י:

הרי זה יקבר. גמ' לימא תנן סתמא כר"מ דאסר לעיל אפילו מתחזי קבוע ומשני דלמא בדוקין שבעין ודברי הכל:

וישלם מביתו. כתב הר"ב וכשהוא משלם כו' דממון המוטל בספק חולקין וכו' כ"כ רש"י. וכתבו התוס' לאו משום דתיתי כסומכוס [דרפ"ה דב"ק ואינה הלכה] אלא תקנת חכמים בעלמא הוא. ואע"ג דאיירי בכל מום אפי' ידוע שיתירנו מומחה על ידו מ"מ חשיב ליה ספק קצת דשמא לא מזקיק ליה מומחה. וגם לא פליגי בין מום [למום] ואי הוה מיירי בדוקין שבעין דוקא הוה ניחא טפי ע"כ. ומ"ש הר"ב דרמב"ם פירשה בענין אחר קאי ארביע דבהמה דקה דמפרש טעמא כדי להחמיר על בעל הבהמה. לפי שגדל בהמה דקה בא"י שהוא אסור כדתנן במשנה ז' פ"י דב"ק עכ"ד. וכן פרש"י בלשון אחר וכן מסיק הרא"ש ודלא כהר"ב:

מה שעשה עשוי וישלם מביתו. כתב הר"ב למאן דדאין דינא דגרמי. היינו ר"מ ואשכחן דקניס שוגג אטו מזיד בגיטין פ"ה דף נ"ג ע"ב. כ"כ התוס' שם ע"א. ולפיכך חייב אע"פ שלא נשא ונתן ביד. ואע"ג דהכא סתם כר"מ דקניס שוגג אטו מזיד. אשכחן סתמא במשנה ד' פ"ה דגיטין דסתם כרבי יהודה דלא קניס. וברפ"ג דסנהדרין מוכח דעת הר"ב שפוסק כמאן דדאין דינא דגרמי. והא דכתבתי במשנה ה' פרק ב' דב"ב דגרמא בנזקין פטור מלשלם. כבר חלקו התוס' שם דף כ"ב מאי איכא בין גרמא לגרמי. ושאר הפוסקים האריכו למעניתם וכללן מהר"ו כהן ז"ל בפירושו לש"ע ח"מ סי' שפ"ו. ומ"ש הר"ב ומאן דלא דאין דינא דגרמי מפרש מתני' דוקא שנשא ונתן ביד כו' והא דתנן מי שאינו מומחה וראה את הבכור ונשחט על פיו הרי זה יקבר וישלם מביתו. [דלא מתוקמא בנשא ונתן ביד דהא נשחט על פיו קתני. תוס'] התם קנסא הוא דקנסי רבנן דלא ליתי למשרי בוכרא אלא מי שהוא מומחה. לפי שחכמה יתירה היא ראיית מומין דהא רב גידל היה י"ח

חדש אצל הרועים להתבונן במומים. הרא"ש. ומ"ש הר"ב וטמא את הטהור כו'. כגון שהביאו לפניו וכו' כדי שלא יהא בהן עוד ספק כו' ולמה היה לו לעשות כן הלכך הוי כמו מזיד דמתני' ד' פ"ה דגיטין. תוספות שם:

פטור שאתה מומחה לב"ד. פירש הר"ב. דחדא ועוד קאמר. חדא דטועה בדבר משנה הוא כו'. וקי"ל דחוזר. וכיון דאי קיימא פרה הוה מצי למהדר ביה ולמשרייה. משתכח שמה שאמר. לאו כלום הוא זה. וזה שהאכילה לכלבים איהו הוא דאפסיד אנפשיה. רש"י. אבל ברפ"ג דסנהדרין משמע מדברי הר"ב דאפילו נשא ונתן ביד פטור. ושם כתבתי הטעם. ומ"ש הר"ב א"נ בשקול הדעת כו' היינו כגון תרי תנאי כו'. מפורש יפה רפ"ג דסנהדרין:

משנה ה

בין תמים בין בעל מום. כתב הר"ב ואע"ג דכי א"ל תם הוא. לא אהני ליה כו'. אתו למחשדיה. ופרכינן בגמ' א"ה כי אמר תם ושקיל אגרא נמי אתו למחשדיה דבעל מום הוא והאי דלא קשרי ליה סבר כי היכי דלשקול אגריה זימנא אחריתא. ואמרינן דלא תקנו לו עוד שכר אלא כי מייתי ליה בתר הכי כמה זימני לא שקיל מידי. וכתבו התוס' וא"ת אכתי אמרי האי תם הוא והאי דשרי ליה. לפי שא נו רוצה [לטרוח] פעם אחרת [*וי"ל שלא חייבוהו חכמים לראות פעם אחרת]. אלא דאם ראוהו דאין יכול ליטול עליו שכר. ועוד דבזה לא יחשדוהו לעולם שיתיר את האסור כדי להנצל מטורח של פעם שנייה ע"כ:

משנה ו

הנוטל שכר לדון דיניו בטלים. פי' הר"ב דכתיב ראה למדתי וגו'. כאשר צוני ה' מה אני בחנם כו'. עיין במשנה ה' פ"ד דאבות שפירשתי זה בשם הר"ן. וכתבו התוס' וא"ת ושוחד לא תקח דכתב רחמנא למה לי. ולאו פירכא היא דתרי מילי נינהו. כדמוכח בר"פ בתרא דכתובו' דבתורת אגרא היינו שכר טרחו. ובתורת שוחד היינו להשתדל לדונו יפה ולהפך בזכותו. כדאמר התם. אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב. ומ"ש הר"ב. וברבני אשכנז ראיתי שערוריה בדבר זה שלא יבוש הרב הנסמך ר"י ליטול י' זהובים כדי להיות חצי שעה על כתיבת ונתינת גט אחד כו' ומהר"ר משה איסרלש ז"ל בהגהותיו לש"ע א"ה סי' קנ"ד כתב עליו שאינו כלום. כי הוא מדמה דבר זה למה שאמרו הנוטל שכר לדון דיניו בטלים. ואינו ראיה כי סדור הגט אינו דין אלא לימוד בעלמא. וכן העדים הואיל ומתנין עמהם שאם יקלקלו הגט שישלמו אותו. מכח זה מותר להם לקבל שכר הרבה או מטעם דהעדים אסורים לישא הגרושה. ע"כ. ואני אומר עוד דעל העדים

מעיקרא לאו קושיא. כי הא דכתב ב"י ח"מ ס"ס כ"ח בשם תשובה להרשב"א שלא אמרו הנוטל שכר להעיד עדותו בטלה אלא בעדים שנעשו עדים כבר שהם מצווים להעיד. ולא רצו להעיד עד שנטלו שכר. ודומיא דנוטל שכרו לדון שמצוה על ב"ד לדון בין איש לרעהו. אבל מי שאינו מחויב להעיד ונוטל שכר לילך ולהיות עד אינו בדין זה לפי דעתו. ע"כ. והשתא דאתית להכי אף בדיין יש לומר כן שלא אמרו אלא בבאו לפניו לדין. אבל כשקובעין אותו להיות קבוע לדון. זה אינו בכלל המצוה. שכשאינו קבוע. היום יבואו לפניו ולמחר לפני אחר. ולפיכך כשנקבע רשאי להתנות בתחלת קביעתו ליטול שכר על כך ועל כך. ובזה יוכל להתנות גם כן על החליצה שאף מהרמא"י הנ"ל החמיר לאסור בחליצה. כמ"ש בר"ס קס"ט. והתוס' כתבו דאפילו מי שיש לו אם מניח כל עסקיו ומשא ומתן שלו מסתברא דחשיב בטלה דמוכח. וכך העלה הכ"מ בפ"ג מהל' תלמוד תורה. ומסיק עוד דקיי"ל כל מקום שההלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג. וראינו כל חכמי ישראל קודם זמן רבינו [ר"ל הרמב"ם שכתב בפירוש המשנה פ"ד ממסכת אבות שלא ליטול שום דבר כלל] ואחריו נוהגים ליטול שכרן מן הצבור. וגם כי נודה שהלכה כדברי רבינו בפירוש המשנה אפשר שהסכימו כן כל חכמי הדורות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך. שאילו לא היתה פרנסת הלומדים ומלמדים מצוייה לא היו יכולים לטרוח בתורה כראוי והיתה התורה משתכחת ח"ו ובהיותה מצויה יוכלו לעסוק ויגדיל תורה ויאדיר ע"כ:

דיניו בטלים כו'. ולא תנן דינו בטל ועדותו בטל משמע דלא אותו עדות בלבד שידוע שנטל בו שכר הוא שבטל אלא כל עדיות שהעיד וכל דינין שדן אלא א"כ ידוע שלא נטל בהן שכר והכי איתא בתוספתא דבכורות החשוד להיות נוטל שכרו ודן [נוטל] שכרו ומעיד כל הדינין שדן וכל העדיות שהעיד הרי הן בטלין. וגרסינן בירושלמי בפ"ק דסנהדרין כך היא מתני' החשוד להיות נוטל שכר לדון דיניו בטלין. הר"ן ספ"ב דקדושין:

להזות ולקדש. אף ע"ג דקידוש קודם להזיה. לא זו אף זו קתני. וכן בעדות קודם לדין ה"נ אקדים לדין משום לא זו אף זו. ומיהו בדין ועדות אינם תלויים זה בזה שאפשר שיהיה דין ואין כאן עדות כלל. משא"כ בהזייה וקידוש:

להזות ולקדש. פירש הר"ב להזות על טמא מת ולקדש לערב כו' דאילו להביא ולמלאות שרי. כדפי' ספ"ב דקדושין:

מי מערה. אינם מותרים לקדוש אלא מן המים חיים. לפיכך אמר מים האלו כאילו הם מי מערה. הרמב"ם:

וטמאהו. גמרא. איהו גופיה היכי אזיל הא קעבר לנפש לא יטמא ומשנינן בשאר טומאה. דלא מוזהר עלייהו כגון נבילות ושרצים:

ונותן לו שכרו כפועל. פירש הר"ב אם היה רגיל במלאכה כבדה כו'. כמה אדם כזה רוצה ליטול כו' ולהתעסק במלאכה זו שהיא קלה וכן פירש"י. ורע"פ שנמצא מגיע לו שכר לדון. כיון שמתבטל ממלאכתו יכול ליטול שכר. כ"פ בתוספות בפ"ה דב"מ דף ס"ח אע"פ שבכאן דחו פירש"י מפני קושיא זו. ומפרשי' שנותן לו שכר בטלה מאותה מלאכה ובטל לגמרי. ואינו עושה בשום מלאכה ועמ"ש בספ"ב דב"מ בשם הטור. ושם העתיק הר"ב כפועל בטל. דהכי תניא התם בגמ' וכן בכאן אמר אביי כפועל בטל של אותה מלאכה. ומה שדקדק הר"ב לכתוב כמה אדם כזה לא כתב כן ספ"ב דב"מ לענין שכר השבת אבדה:

משנה ז

ולא עורות שאינן עבודים. כתב הר"ב אבל עבודים זבנינן כו' סבר שמעי' בי רבנן ומפסדי ליה מינאי. גמ'. וז"ל הרמב"ם פ"ג מה"ב ויקנסהו כפי רשעו. ועיין לקמן ספ"ה:

עורות של נקבה. כתב הר"ב ות"ק סבר כו'. וכי שייליה ליה מה חתוך כו'. לפי שהחתוך ניכר. ואינו דומה ממש לנקבות. ובגמרא ואידך בי עכברי' מידע ידיע:

ובגדים. וכן העתיק הר"ב. והכי איתא בגמרא ונ"א ואריג וכן העתיק הרמב"ם ופירש ר"ל בארוג דבר מחובר דומה לאריג ר"ל הלבדים:

משנה ח

אין לוקחין ממנו פשתן. ירושלמי סוף מעשרות ופשתן לאו קסמין הוא. א"ר חנינא מפני זרעה. כ"מ פ"ח מהלכות שמטה:

ואריג. וכן העתיק הר"ב והכי איתא בגמרא ונ"א ובגדים. וכן העתיק הרמב"ם. ופירש ובגדים אלו שבכאן. ר"ל כעין בגדים כגון הגדילים שהן מעשה עבות מן הפשתים עצמו:

משנה ט

רבי שמעון אומר כל שיש בו זיקת כו'. טעמיה דרבי שמעון נמי משום קנס הוא דהא רבא דעבד עבדא כותיה [ומשום הכי פסקו הר"ב והרמב"ם הלכה כר"ש] וקאמר טעמא בעובדא דעבד. באיסורא דגופיה קנסינן ליה. והוה ליה לכ"מ להביא ראיה מזה כשנדחק בפי"ב מה"מ בפי' הירושלמי דאמר דר"י קנס:

זיקת. שייכות וכבר ביארנו אותו ביבמות. הרמב"ם:

תרומות ומעשרות. והרמב"ם בפי"ב מהלכות מעשר העתיק תרומה ומעשר. וכתב וכן החשוד למעשר שני וכו'. ופי' הכ"מ דהכי משמע מדקתני ר"ש [אומר] כל שיש בו

זיקת תרומה ומעשרות אין לוקחין ממנו דאשני מעשרות קאי ע"כ. וכן במשנה שבגמרא הגירסא תרומה ומעשרות. אבל קשיא לי דהא קי"ל דלא כר"מ דאוסר מעשר לזרים. כמ"ש הר"ב במשנה ד' פרק ט' דיבמות. ואע"פ שאפשר דר"ש כוותיה דר"מ ס"ל ומש"ה נקט מעשרות מ"מ הרמב"ם לא ה"ל לכתוב חשוד על מעשר דהא אין כאן חשד שהרי הוא מותר לזרים כשאר חולין. ולומר שלאשה שניסת *)בע"א דאסורה במעשר כדתנן ברפ"י דיבמות. וכתבתי שם דלתוס' מספקא להו. דאפשר דאף לרבנן קנסוה. ולהרמב"ם מפשט פשיטא ליה בריש ה' מעשר. ואיכא חשדא שימכור לה. אי משום הא אינו נראה דלקנסיה. דלאשה גופה דמתסרא ליתא אלא קנסא ומדינא שריא. ועוד מלתא דלא שכיחא הוא. לכך נראה לי דלהרמב"ם שכתב אסור ליקח דבר שיש בו זיקת תרומה ומעשר. אפילו קרבי דגים כו'. לא נתכוין למעשר ראשון כלל אלא למעשר שני. שיפרש אחר כך באמרו. וכן החשוד למעשר שני וכו'. אלא שהעתיק דברי ר"ש ואח"כ מפרשו דמעשר היינו מעשר שני. ותדע שכן הוא. שהרי התחיל וכתב. מי שהוא חשוד למכור תרומה לשם חולין. אסור ליקח כו'. ואי איתא דהא דכתב זיקת תרומה ומעשר שר"ל מעשר ראשון. ה"ל להזכיר ג"כ בתחלה. חשוד למכור תרומה ומעשר. אלא שהעתיק משנתינו שהתחילה החשוד להיות מוכר תרומה לשם חולין. וקאמר עלה ר"ש כל שיש בו זיקת תרומה ומעשרות. והעתיק דבריו. וחזר ופירש. וכן החשוד למעשר שני. כלומר דהיינו זיקת מעשר שהזכיר בתחלת דבריו. ובמתני' דלקמן תנן נמי מעשרות. וא"א לפרש אלא מעשר שני. דחומרא דחומה ליתא מעשר ראשון. וא"ל דחדא נקטינן. ומיהו מעשר ראשון נמי איכא חומרא דאסור לזרים וכרבי מאיר. דא"כ לנקט מתני' נמי תרומה. אלא לא איירי אלא בדבר השוה לשביעית שמותר לזרים והיינו מעשר שני. ואף הרמב"ם העתיקה בפ"ח מהל' שמטה. מעשרות. ומסיק בה מעשר טעון הבאת מקום. ויראה דמעשרות כלומר דגן תירוש ויצהר דמעשר קאמר. והשתא גירסת הספר תרומות נמי ניחא. דאיכא לפרושי הכי. ואחר שכתבתי זה נזכרתי שבמשנה ג' פ"ט דתרומות. מדקדק הר"ש מדתנן מעשרות דמשמע ראשון ושני והוקשה לו מה שהוקשה לו. כמ"ש שם. והשתא דאמרן הכא דמעשרות לאו דוקא תרי מעשרות. ניחא נמי התם. ול"ק ולא מידי:

משנה י

החשוד על השביעית אינו חשוד על המעשרות. גמ' זו דברי ר"ע. אבל ר"י אומר. החשוד על השביעית. חשוד על המעשרות דבאתריה דר"י שביעית חמירא להו. כדתנן ספ"ג דדמאי:

חשוד על הטהרות. פי הר"ב דמדרבנן הוא שיהא אדם אוכל חולין בטהרה וכן פרש"י ול' הרמב"ם כגון טומאת אוכלים וטומאת ידים. וכיוצא בהן. וז"ל בפ"ח מהל' שמטה. שהאוכל הטמא הזה שמכרו בחזקת טהור. אינו מטמא אחרים. אלא מד"ס ע"כ. וע' במ"ו פ"ק דפסחים:

ויש שהוא חשוד על הטהרות כו'. לפי שהחשוד במילי דרבנן אין ראוי לחשוד אותו במילי דאורייתא. אבל אם נחשד על טומאה דאורייתא הרי הוא ג"כ חשוד על השביעית ומעשרות [ולפיכך] אמר יש שהוא חשוד על הטהרות [ולא אמר החשוד על הטהרות] הרמב"ם:

זה הכלל כל החשוד כו'. קצת קשה לשון זה הכלל כיון שאינו כולל הדינין השנויין כבר אלא מלתא אחריתא קא פסיק ותני. ובפירוש הרמב"ם ומה שאמר זה הכלל ענינו מה שזכרתי לך שהחשוד על שום דבר בין מדרבנן בין מדאורייתא הרי הוא חשוד ג"כ על איסור אחר שהוא כמותו באיסורו או פחות ממנו אבל לא על איסור שהוא חמור ממנו בשום צד מן הצדדים כמו שנתבאר במעשר ובשביעית ע"כ. אבל אינו במשמע הלשון. וכן בנוסח שבא לידי מא"י נמחק:

לא דנו ולא מעידו. ע' מה שאכתוב בזה בס"ד בפרק דלקמן מ"ד:

פרק ה

משנה א

נמכרין באטליז כו'. פסולי המוקדשין הנייתן להקדש [*פי' הר"ב דמתוך שיכולים למכרו ביוקר וכו'] בגמ' אימת אילימא לאחר פדיונו הנאתן להקדש הנאתן לבעלים הוא. אלא לפני פדיונו נשחטים הא בעי העמדה והערכה [כדתנן במ"ג פ' בתרא דתמורה] לעולם לאחר פדיון ומאי הנאתן להקדש אדמעיקרא דכיון דשרי להו מר נמכרין באטליז ונשחטין באטליז ונשקלים בליטרא טפי ופריק מעיקרא:

חוץ מן הבכור ומן המעשר שהנייתן לבעלים. פי' הר"ב לכהנים קרי בעלים של בכור. מסיים רש"י. ומעשר הניית מכירתו ביוקר לבעלים ישראל היא. ומשום הנאת הדיוטות כו':

ומן המעשר. ופרכינן בגמ' דמעשר בביתיה מי מזדבן והתניא אינו נמכר לא חי ולא שחוט כו'. כמ"ש הר"ב לקמן. ומשנינן במעשר בהמה של יתומים עסקינן ומשום השב אבדה [שאין יכולים לאכלו כולו ויסריח] נגעו בה ואוקמוה אדאורייתא דהא דכתיב לא יגאל דילפינן מיניה דלא ימכר. הכי כתיב (ויקרא כ"ז:ל"ג) והיה הוא ותמורתו יהיה

קדש לא יגאל אימתי עושה תמורה מחיים אימתי אינו נגאל מחיים. הא לאחר שחיטה נגאל ורבנן הוא דגזרו:

ושוקלין מנה כנגד מנה. לשון הרמב"ם ספ"א מהל' בכורות. וכהנים שנמנו על הבכור מותרין לשקול מנה כנגד מנה. ע"כ. וכתב הכ"מ. ומפשטא משמע דאירשא קאי דקתני דבכור בעל מום אינו נשקל בליטרא:

בבכור. כתב הר"ב אבל מעשר כו'. אסור למכרה כלל משום דלא כתיב כו'. אלא לא יגאל. וגמרינן גאולה גאולה מחרמים כמ"ש הר"ב במ"ב פ"א ממעשר שני. ומ"ש הר"ב ושנינו בספרי בכור שנאמ' בו כו'. אינו נמכר לא חי ולא שחוט. אסמכתא בעלמא דמדאורייתא לא מיתסרא מכירתו אלא תמים חי דומיא דתמורה. הכ"מ פ"ו מה"ב:

משנה ב

ואפילו נכרי. עמ"ש במ"ד פי"ב דזבחים ומ"ב פ"ד דחולין. [*ומ"ש הר"ב וקרא דכתיב ובשרם וכו'. בבכור תמים דוקא משתעי. ואע"ג דבסוף משנה א' דפרק דלעיל כתב דמדכתב ובשרם לשון רבים אף בעל מום במשמע. הא אמרינן בסיגיא דהכא. דבבעל מום כתיב (דברים י"ב:כ"ב) הטמא והטהור יחדיו יאכלנו. ומה טמא שאינו אוכל בקדשים קלים אוכל בבכור. זר שאוכל בקדשים קלים אינו דין שיאכל בבכור. וליכא למפרך מעבודה דבאכילה קאמרינן. וכתבו התוס' דאתי ק"ו ומפיק מהקישא ונאכל לזרים. מאחר דמתוקמא היקשא דכחזה התנופה בתם. ועיין בריש פ"ט]:

אין מקיזין לו דם. פי' הר"ב דמתוך שאדם בהול על ממונו כו'. ומי אמרי' לר"י אדם בהול על ממונו והתנן [משנה ח' פרק ב' דביצה] ר"י אומר אין מקרדין את הבהמה בי"ט אבל מקרצפים. אלמא לא גזר מתוך שאדם בהול אי שרית ליה קרצוף עביד קירוד. בבכור דאי שביק ליה מיית אמרינן אדם בהול על ממונו. הכא אי שביק ליה צערא בעלמא הוא לא אמרינן אדם בהול על ממונו. גמרא פ"ק דפסחים דף י"א [*ומ"ש הר"ב אתי למעבד במקום שעושה בו מום דעבר אדאורייתא כמ"ש במשנה דלקמן]:

רבי שמעון אומר יקיז אע"פ שהוא עושה בו מום. אין כוונתו במה שנאמר כאן אע"פ שהוא עושה בו מום שאירע מום בשעת הקזה בהכרח לפי שמודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות. אבל הוא אומר שאין חוששים אם יארע בו מום אחר ההקזה. לפי שהוא דבר שאין מתכוין ולא נפל המום מחמת ההקזה בהכרח כדי שנדמה אותו לפסיק רישיה. ולפיכך ביארו בגמרא שהלכה כמותו. דהא קי"ל כוותיה בדבר שאין מתכוין דמותר. מפירוש הרמב"ם:

משנה ג

הרי זה לא ישחט עולמית. כתב הר"ב משום קנס כו' [ועי' מ"ש במשנה ה' פ"ז דנגעים] ואפילו עשה מום בבעל מום כו'. משמע דלהלכה כתב כן. דהא לטעמא דר"א לא איצטריך. דדלמא ר"א לא אמר אלא במטיל מום בתם. ועוד שלא פי' דרבנן פליגי עליה בהא. ודברי תימה הן דהא בסיפא דתנן כל שהוא לדעתו מפרש דלאתויי גרמא. ומפורש בגמרא דנפקא לן מכל מום כמ"ש שם. והיינו לרבנן דפליגי בברייתא עם ר"מ. דר"מ סבר אף בעל מום אסרה תורה להטיל בו מום ודריש כל. כמ"ש הר"ב. ורבנן דרשי לכולא קרא תמים יהיה לרצון כל מום לא יהיה בו. דמשמע תמים הראוי לרצון אמרתי לך דכל מום לא תטיל בו. אבל בעל מום לא. ומפקי כל לגרמא. וכן פסק הרמב"ם כחכמים בפ"א מהלכות אסורי מזבח והתוס' והרא"ש דקדקו. דאפילו בעל מום עובר לא אסרה התורה. אבל מדרבנן מיהא אסור. ומ"ש הר"ב קרי ביה לא יהיה כלומר היו"ד בשבא. וה"א בפתח. והוא לשון צווי ואזהרה:

טיבו. מפורש במשנה ח' פ"ק דכתובות:

והתירוהו. פי' הר"ב שלא נתכוין לעשות נ"ר לישראל. שהרי אינו יודע שע"י מום שיעשה בו ישחט אא"כ נפל מאליו. רש"י:

[*__היו התינוקות כו__'. וכ' הר"ב דצריכא כו'. דסרכיה דנכרי לא אכפת לן שהרי נהוג הוא באיסורין וכן לשון רש"י. ואני תמה דמכדי הטלת מום בבכור איסור הוא לגביה ובסוגיא לא קאמר אלא דלא אתי למסרך ויכולני לפרש דסרכי' לא מידי הוא שאינו איסור לגביה. כן נראה שמפרש הרמב"ם]:

כל שהוא לדעתו אסור. כתב הר"ב לאתויי גרמא כו'. דתניא מום לא יהיה בו אין לי אלא שלא יתן בו מום. מנין שלא יביא דבלה ובצק ויניחנה על האוזן כדי שיבא כלב ויאכלנה. ת"ל כל מום אחד מום ואחד כל מום. גמרא סוף דף ל"ג. והא דאסברה לה הר"ב כגון שיוליך הבהמה במקום שיש שם ברזל כו'. מפי' הרמב"ם העתיק כן ואף בחבורו פ"ב מהלכות בכורות כתב כן. אלא שהעתיק ג"כ הברייתא דנתן דבילה כו'. וכתב הכ"מ מעובדא דר' צדוק איכא למילף הכי. ע"כ. וגם על זה יש לפקפק דלא נקט כההוא עובדא ממש. דהכי הוה דרמא ליה שערי בסלא בהדי דקא אכיל איבוע שיפתיה. גמ' דף ל"ו:

ושלא לדעתו מותר. כתב הר"ב לאתויי אם היה ישראל מסיח לפי תומו וכו'. לשון רש"י שלא שאל קסדור מה טיבו אלא הם עצמם מסיחים לפי תומם כו':

משנה ד

היה בכור. איל מנגח. רודפו לאדם לנגחו. ובעטו אדם לבכור ועשה בו מום ישחט עליו ואפי' כהן לפי שלהצלתו נתכוין. רש"י:

הרי זה ישחט עליו. כתב הר"ב ל"ש כו' אבל שלא בשעת רדיפה לא. גמ'. פשיטא מהו דתימא צעריה [מה שרדפו] הוא דקא מדכר. קמ"ל:

הראויין לבא בידי אדם. פי' הר"ב שי"ל אדם הטיל בו. כגון נסמית עינו כו' שיש מומין שאין ראויין לבא בידי אדם כגון בעל חמש רגלים. או עינו אחת גדול כשל עגל. או קטנה כשל אווז דהוי מום שאין אדם נחשד עליו. רש"י:

רועים כהנים אינן נאמנים. פי' הר"ב רועים שהם כהנים. אינם נאמנים כשרועים בהמתן של ישראל וכו'. והוא הדין דכהן רועה אין נאמן להעיד על הבכור של כהן אחר דחיישינן לגומלין וכו'. וכן לשון רש"י. וצ"ע דמידי הוא טעמא אלא משום דחיישינן לגומלין וא"כ מאי איריא כהן רועה אפילו שאינו רועה נמי לא. וה"נ קאמרי להעיד על הבכור של כהן אחר. וא"כ אפי' שאינו רבו וכיון דאף על שאינו רבו לא יעיד אפילו שאינו רועה נמי. דהא לא שייך מימר אמר לא שביק רבי לדידי כו'. וה"נ כתב הר"ב לקמן בדבור ר' מאיר אומר כו' דלת"ק דוקא כהן אינו נאמן כו'. ולא אתני כהן רועה. ש"מ דס"ל דאפילו שאינו רועה נמי לא. ולישנא דגמ' וה"ה כהן לכהן דחיישינן לגומלין. ומיהו רש"י מפרש לקמן בהא דאיכא בין ר"מ לת"ק דלת"ק ב' כהנים שאינם רועים נאמנים. ושנים שהם רועים אינם נאמנים על של רבם. דלא חיישינן לגומלים אלא ברועים דקאי גביה וסבר אעיד את רבי והוא יעידני כשיתן לי ישראל בעלמא בכור. גם דברי הר"ב דלקמן בדעת הת"ק יש לפרש כך. ולפיכך יש לומר דדייק לכתוב כהן רועה לומר דאיכא בין רועה לאחר. דרועה אפילו שנים אינם נאמנים. ושאינם רועים כשהם שנים נאמנים. ודייק נמי לכתוב להעיד על הבכור של אחר לומר שכשאינו אלא אחד המעיד אפילו על אחר שאינו רבו נמי לא וממילא דאפילו אינו רועה נמי. דחשש דרועה ליתא אלא ברבו. כך נראה לי ליישב דבריו שבחכמת לשונו משמיענו. דהא דכהן לכהן איכא בתרי גווני. אי בדוקא רועה. וא"נ כשאינו רועה דאפילו לאחר לא. וסמך על המסקנא דרועה אפילו שנים לא וכשאינו רועה כשהוא אחד לא מהימן:

רבן שמעון בן גמליאל אומר נאמן הוא כו'. כתב הר"ב בין רבו בין אחר לא נחשדו עליו. ופסק נמי הלכה כרשב"ג. ולא קשי' אהלכתא דספ"ד דדמאי החמרים שנכנסים לעיר אמר אחד שלי חדש ושל חברי ישן כו' דחיישינן לגומלין. התם ששניהם לפנינו ובידיהם למכור איכא חששא דגומלין משא"כ הכא דלמיחש דמעיד עכשיו כדי שיגמול לו לאחר

זמן כשיבא לידו בכור ויטיל בו מום ולחשש גומלין כי הא לא חיישינן. וכ"ש לפירש"י שכתבתי במ"ח פ"ב דכתובות דההיא דדמאי בשכלי אומנותו בידו דמוכח דבא למכור. ולא להצניע. ולכך חיישינן לגומלים. והיינו כדפרישית דמשום שעכשיו גם הוא בא למכור הוא דאיכא חששא. הא לאו הכי לא. ולפי מה שאכתוב לקמן דלא פסק הר"ב הלכה כרשב"ג אלא הכא בבכור דוקא. מעיקרא לא קשיא הלכתא אהלכתא כלל:

רבי מאיר אומר החשוד על הדבר. דהיינו כהנים שנחשדו על הבכורות רש"י בגמ' [דף ל"ה]. ומסיים הטור ר"ס שי"ד מפני שיש להם בו טורח גדול לטפל בו עד שימות:

לא דנו ולא מעידו. כתב הר"ב ואיכא בין ר"מ לת"ק דלר"מ בכור כהן שנפל בו מום צריך שנים מן השוק להעיד עליו ועד אחד אפי' שאין כהן אין מועיל בו. ותמיהני דהא לא אמר ר"מ אלא החשוד. ובגמ' איכא בינייהו דר' יהושע בן קפוסאי דתניא ריב"ק אומר בכור ביד כהן צריך שנים מן השוק להעיד עליו. ופירש"י צריך שנים מן השוק שנים כל שהן ואפי' כהנים. אבל כהנים שבביתו לא. ת"ק אית לי' דריב"ק דאמר ת"ק (רועי)[כהנים] דעלמא נאמנים. ואפי' אבכורות דכהנים ולא חיישינן לגומלים אלא ברועה דקאי גביה וסבר אעיד את רבי. והוא יעידני כשיתן לי ישראל בעלמא בכור. ור"מ לית לי' לר"י [ב"ק] לגמרי דכיון שנחשדו כהנים על הבכור לא דן ולא מעיד אפי' כהן דשוק ואפי' בכור ביד ישראל. ע"כ. וכ"כ התוס' דת"ק סבר כר"י [ב"ק] ושנים מן השוק דקאמר ר"י [ב"ק] בכהנים איירי דישראל אפי' חד מהימן ולר"מ כל היכא (דאסור) [דחשיד] אפילו שנים אין נאמנים. ע"כ. ומ"ש הר"ב ולת"ק דוקא כהן אין נאמן וכו' ולעיל כתב כהן רועה. ושם הארכתי. ומ"ש הר"ב והלכה כרשב"ג. גמרא. וא"כ בס"פ דלעיל דסתם לן כל החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו אינה הלכה. וכן מצאתי שם בנא"י בפי' הרמב"ם שכתב עליו דהוא דעת ר"מ. והוא דחוי כי העיקר הוא אין אדם חוטא ולא לו. ולפיכך החשוד על דבר דנו ומעידו. ע"כ. וכן בחבורו פסק דבכל דבר החשוד מעיד. כמ"ש בפי"ב מהלכות מעשר ובפ"ח משמטה וספ"י מה' משכב ומושב ובפי"א מהלכות עדות. אבל יראה לי שהר"ב שלא דחאה מהלכה לא מפני שנמשך אחר הנוסח שבידינו מפירוש הרמב"ם שלא נזכר בה כלום ונמשך הוא אחריו והניח הדבר סתום וסמך אדהכא. אלא נ"ל שסובר שהיא הלכה פסוקה. ולא פסק בכאן כרשב"ג. שיהא כן ההלכה בכל מקום. אלא דוקא הכא בבכור. וכדעת הראב"ד בהשגותיו ספי"ב מהלכות מעשר שכתב ואם קבעו הלכה כרשב"ג לענין מטיל מום בבכור שהוא קנס [כלומר מה שאינו נאכל עליו כדלעיל מ"ג] אבל לשאר איסורין חשוד אין מעיד וסתם לן תנא בבכורות [ספ"ד] כר"מ. וה"נ במשנה ו' פ"ד דדמאי לא האמינו לאומר איש פלוני נאמן אלא משום קל שהקילו באכסניא.

ע"כ. וכ"כ הר"ב שם קל הוא כו' שמעינן מינה דאל"ה אין החשוד מעיד על אחר. וה"נ מוכח שם בראש הפרק דבשבת אוכל על פיו וחשכה מוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר. והב"י בטי"ד סימן קי"ט מקשה אמתני' זו דחשכה מ"ש לא יאכל. והא החשוד נאמן על של אחרים [כלומר להרמב"ם שפוסק כרשב"ג בכל דבר] ואין לומר דההיא מתני' אתיא כר"מ ולא קי"ל כותיה. שהרי הרמב"ם עצמו פסקה בריש פי"ב מהלכות מעשר. עכ"ד. אבל מההיא מ"ו דאמרו טעמא דלא האמינו לאומר איש פלוני נאמן. אלא משום קל הוא כו' לא קשיא שכבר תי' זה בכ"מ משום דבעינן לאוקמי למתני' אפי' כר"מ. דהא סתמא מתניא ע"כ. וז"ל הרמב"ם [שם] בפירושה העיקר אצלינו אין אדם חוטא ולא לו. ולפיכך [ודאי] לא ישלחו לאיש שאינו נאמן. מפני שאין לו הנאה בזה הנאה קרובה מיד. וכל זה כדי להקל עליו. מפני שהוא גר ואינו מכיר אנשי המדינה. עכ"ל. הנה סמכה על העיקר הזה שאין אדם חוטא ולא לו. שהוא דלא כר"מ כמ"ש בשמו ומש"ה דחוק הל' דמסיים בו וכל זה כדי להקל כו'. ואינו סובל לומר בה מה שמיישב הכ"מ בגמ' שאמרו הטעם כדי לאוקמה אף לר"מ:

משנה ה

נאמן הכהן לומר הראיתי בכור זה כו'. כתב הר"ב ובלבד שיהיו לו עדים כו' שהכהנים חשודים להטיל מום כו'. אבל אין חשודים לאכול קדשים תמימים בחוץ. מסיים הרמב"ם ספ"ב מה"ב מפני שהוא עון כרת. ע"כ. כלומר והחשוד לדבר קל אינו חשוד לדבר חמור ממנו. כדתנן ספ"ד. ומ"ש הר"ב וכן נאמן הכהן לומר בכור זה נתן לי ישראל במומו וכו' ואע"פ שלא פרטו בשם לומר ישראל פלוני ואע"ג דבמ"ה פ"ד דדמאי תנן קח לי ממי שהוא נאמן כו' אינו נאמן מאיש פלוני הרי זה נאמן. התם אי אמר סתמא מצי לאשתמוטי ולומר בעיני היה נאמן וכמ"ש הר"ב שם. והכי איתא הכא בגמ' והלכך אין להאמינו אלא כשפורט ואומר קח לי מאיש פלוני מה שאין כן הכא דלא שייך אשתמוטי. וא"צ למ"ש הב"י סי' שי"ד דהתם איסורא דאורייתא והכא אכילת בכור אחר הטלת מום בכוונה אינו אלא קנס דרבנן. גם בגמ' פרכינן מרישא קח לי ממי שהוא נאמן אינו נאמן. ודחינן התם אית ליה לאשתמוטי ולא דחינן לה התם איסורא דאורייתא הכא איסורא דרבנן. הלכך נ"ל מה שכתבתי:

בני הכנסת. כתב הר"ב וה"מ במקום שאין יחיד מומחה כו'. דומיא דהפרת נדרים. והכי לישנא דגמ'. וכתבו התוס' לישנא דקרא נקט. אבל גבי חכם שייך לשון התרה [כמ"ש הר"ב ספ"י דנדרים] וכן בהמוכר את הספינה [דף ע"ד] גבי בת קול. דקאמר ועכשיו שנשבעתי מי מיפר לי. ע"כ. ולי משנה שלימה בפ"ח דנדרים דתנן בה. יכול להפר נדרו

שלא ע"פ חכם. אבל כבר כתבתי שם דבדוכתא אחריתי בגמרא פ"ג מייתי לה וגרס להתיר. ושכן העתיקה הרמב"ם והטור [*ועוד ראה מצאתי דבספ"ב דיבמות תני הפרת נדרים בג'. ולענין התרה שנויה. ותו בפרק שום היתומים במסכת ערכין דף כ"ג בנדר שהודר ברבים קא מיפלגי מ"ס יש לו הפרה ומ"ס אין לו הפרה וכו' ועוד שנית שם]:

אלא ע"פ מומחה. למומי בהמה. הרמב"ם. ועיין בפירוש הר"ב פרק דלעיל משנה ד':

משנה ו

ונודע שהיא טרפה. פי' שנטרפה בודאי דאילו מספק כל בהמה בחזקת שאינה טרפה וא"צ בדיקה. דבדיקת [סירכות דבריאה] אינן אלא מדרבנן. אבל בבכור תנן ונודע שלא הראהו שאע"פ שאפשר שיש בו מום. סתמא בחזקת שאין בו מום. ועוד אפילו נמצא בו מום כיון שנשחט שלא ע"פ מומחה אסור כדאפסק הלכתא כר"מ משנה ג' פ"ד מהר"ר פאלק כהן בפי' הש"ע ח"מ סי' רל"ד:

מכרוהו לנכרים כו'. כתב הר"ב וגבי בכור לא תני מכרוהו לנכרים דבכור תמים אסור בהנאה. ואני תמה שאע"פ שאסור בהנאה. אינו תופס את דמיו. שאין לך דבר שתופס את דמיו להיות כמוהו. אלא ע"ז ושביעית כמ"ש הר"ב סמ"ט פ"ב דקדושין. אבל נ"ל דהיינו טעמא דלא תני גבי בכור משום דאע"ג דבמומו שרי אפילו לנכרים. כדתנן במ"ב דפרקין. מ"מ לא שכיחא למיעבד הכי לפי שישראל קדושים הן ומחבבין דבר שהיה עליו קדושה שלא להאכילו לעכומ"ז ולכלב. והואיל ולא שכח. אע"ג דשרי לא בעי למתני. ותני לה גבי טרפה וה"ה בבכור אי אתרמי הכי [ול' מכרוהו דייק דקאי אבכור]:

ישלם לו דמי הטרפה. פי' הר"ב כמו שהיא נמכרת בזול. כלומר שכן דרך טרפה שנמכרת בזול. והא ודאי שאם מכרה ביוקר שמחשב כפי הדמים שקבל וזהו שכתב הרמב"ם בפי"ו מהלכות מכירה יחשוב עם הטבח על דמי הטרפה וכו':

פרק ו

משנה א

על אלו מומין שוחטין הבכור. כתב הר"ב דילפינן מקראי בכלל ופרט וכלל. גמ'. ואימא מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ובוטל ממלאכתו. ואינו חוזר. אף כל מומים שבגלוי ובוטל ממלאכתו. ואינו חוזר. אלמה תנן נפגמה אזנו ומשני כל מום רע רבויא הוא. פירש"י ולא דרשינן ליה בכלל ופרט. ע"כ. ועיין כיוצא בזה ריש פ"ז דבבא קמא ופרכינן א"ה מומין שבסתר נמי. אלמה תנן [מ"ד] חוטין החיצונית וכו' הפנימיות שנעקרו. נעקרו

אין נפגמו ונגממו לא. בעינן מום רע וליכא. פירש"י מום רע לא מקרי. אלא בגלוי שמנוולו. ע"כ. א"ה מום עובר נמי אלמה תנן ולא מן העור. אם כן פסח ועור ל"ל:

נפגמה. כתב הר"ב שיעור פגימה כדי שתחגור בה צפורן שתעכב בה צפורן. רש"י:

הסחוס. פי' הר"ב תנוך האזן שקורין טנרום וכן פירש"י ועיין פ"ז דפסחים. משנה י"א. וז"ל התוספות או בדל אזן עמוס ג' (י"ב) מתורגם הסחוס דאודנא ע"כ. וא"כ הה"א שרשית. אבל הרמב"ם [ריש] פ"ז מהלכות ביאת מקדש העתיק סחוס. ובפי"ד דנגעים משנה ט' כתב הר"ב תנוך זה גדר האמצעי של אזן. והוא לשון תורת כהנים העתיקה שם הר"ש [*ושם אפרשה] וז"ל הרמב"ם שם תנוך אזן הוא גשם יצא [נ"א מוקף בולט] על שטח האזן ממה שימשך לפנים כאשר יגע בו האדם ימצאהו חזק דומה לעצם. ומחוץ הוא בשר רך מקיף בסביב האזן כולה והפנימי הוא תוך האזן ולזה הגשם אשר מחוץ יהי' תכלית האזן הקערורה. וכו'. והוא אמרם תנוך אזן. וזה גדר האמצעי. ע"כ ועיין לקמן:

אבל לא מן העור. פי' הר"ב היינו אליה. משמע שהוא העור שבתחתית האזן ול' הטור סימן ש"ט העור שמשפת האזן. עד כאן. אבל מלשון הרמב"ם שהעתקתי לעיל הוא כל המקיף. וכן לשונו רפ"ז מהלכות ביאת מקדש העור המוקף לסחוס האזן. ולפיכך אני תמה על הכ"מ שנראה מדבריו שמשוה המדות בפירש"י [בחומש שמות פכ"ט] והרמב"ם:

נסדקה. ת"ר הסדק כל שהוא גמרא:

משנה ב

ריס של עין שנקב שנפגם שנסדק. בכולהו כתב הרמב"ם פ"ז מביאת מקדש שהן בכל שהן. וכתב עוד ג' מומין אלו בכלל חרוץ האמור בתורה. ועיין משנה ד':

דק תבלול. כתיבי במומי אדם. ובת"כ מנין לתת את האמור בבהמה באדם ואת האמור באדם בבהמה. ת"ל גרב גרב לג"ש ילפת ילפת לג"ש ומייתי לה בגמ' ר"פ דלקמן:

בשחור ונכנס בלבן. ל' הרמב"ם ואם צמח בשחור שום דבר במה שנראה לעין ונמשך בלבן. והר"ב העתיק שחור ונכנס כו'. ובמשנה שבגמ' שחור נכנס בלבן:

שאין מומין בלבן. כתב הר"ב דלאו עין הוא אלא שומן העין. גמ'. דכתיב (תהילים ע"ג:ז') יצא מחלב עינימו. פירש"י יצא רשע לתרבות רעה מרוב שומן שבעיניו. ושומן העין בלבן הוא. ע"כ. ועיין במשנה י':

משנה ג

חוורד והמים הקבועים. ת"ר עור בין סומא בב' עיניו בין סומא בעינו אחת. חיורד והמים הקבועים מנין ת"ל איש עור. פ"ז ד' (מ"ג) [מ"ד]: ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר. כתב הר"ב דהלכה כמותו. וכ"כ הרמב"ם. וטעמא נ"ל מדמפרש בגמ' ובלבד שיהיו משולשים:

של גשמים. פי' הר"ב היינו שגדל בשדה בית הבעל. ומסיים רש"י דסגי לי' בגשמים ע"כ. ודקרי בית הבעל פירשתי במשנה ט' פרק ב' דשביעית:

של שלחים. פי' הר"ב ארץ הצריכה להשקות כו'. ועיין בפירושו לריש מועד קטן:

משנה ד

חוטמו שנקב כו'. פי' הר"ב. והוא שנקבו מחיצות החיצונות כו'. ואנן ילפינן מכלל ופרט וכלל כו'. כמ"ש בר"פ. ועמ"ש שם [*ועי' לקמן]:

שפתו כו'. בת"כ כללינהו בכלל חרוץ. ולא ידעתי למה לא כלל נמי חוטמו שנקב כו'. וז"ל הרמב"ם בפ"ז הי"א] מה' ביאת מקדש. כל עצם שבגלוי שנחרץ בו חריץ. הרי זה מום. והוא בכלל חרוץ האמור בתורה. וע' מ"י:

שנגממו. ל' הר"ב נימוקו. דנגמם ממילא משמע ולא בידי אדם. אבל היכא דתנן גומם מפ' הר"ב כורת כמ"ש במ"ד פ"ב דכלאים. ול' הרמב"ם בכאן. נגממו. הוא [שנחתכו] ונימוקו וכו':

והפנימיות שנעקרו. שהרי בעת שפותחת פיה וצווחת. הן נראין חסרין. הרמב"ם פ"ב מה' אסורי מזבח:

משנה ה

נפגם הזובן. כתב הר"ב אבל ניטל לא הוי מום דחוזר לאיתנו. גמ'. ומעשה שהיה. ואל תתמה שהרי בטרפות אתה מוצא כן בניטל הטחול כמו שפי' הר"ב במ"ב פ"ג דחולין:

מפציל עצם. פי' הר"ב נקלף העור והבשר כו'. וכן פירש"י. והקשו התוס'. דאין זה לשון המשנה והגמרא. והל"ל נקלף. ופירשו כפירוש האחר שכתב הר"ב. וכן פי' הרמב"ם:

משנה ו

אין לו ביצים. כתב הר"ב. חסורי מחסרא והכי קתני. אין לו [שתי] ביצים בשני כיסים. פירש"י. דכל בהמה יש לה לכל ביצה כיס א' לפי שהכיס חלוק באמצעיתו ומבחוץ ניכר. שהרי באמצע הוא משקע. ונראית בו שורה העמוקה. ע"כ. הא דכתב דכל בהמה. לא למעוטי אדם. דהא תנן באידך פרקין גבי מומי אדם כי הא דהכא. והעתיקה הרמב"ם בפ"ז מה' ב"מ כדמחסרי' למתני' דהכא ועמ"ש לקמן. אלא נקט רש"י בהמה. משום דבבהמה איירינן:

רבי עקיבא אומר מושיבו על עכוזו. וכו'. כתב הר"ב. וכן הלכה וכ"כ הרמב"ם. ונ"ל טעמו דס"ל דר"י ור"ע במלתיה דת"ק פליגי. והלכה כר"ע מחברו. אבל הרא"ש כתב בשם הרמב"ן מסתברא לן דהלכתא כת"ק דאמר ב' כיסים וביצה אחת הוי מום. ולא בעי מיעוך. והיינו דאיכא בין ת"ק לר"ע:

עכוזו. לשון הר"ב עכוזו גרסינן ודוגמתו בפרק כיצד מעברין עכוזו תנן וכו' דף נ"ג בסוגיא דבני יהודה דייקי לישנא ואמתניתין דהכא אתמר הא מלתא. ולפיכך לא דייק הר"ב בלישניה שכתב ודוגמתו. דהא היא גופה היא. ולשון רש"י והכי אמרי' בערובין וכו'. והא דכתב הר"ב עכוזו גר' וכ"כ ג"כ רש"י לא אתו לאפוקי אכוזו באל"ף. דהא מסיק התם איכא דתני אכוזו ואיכא דתני עכוזו. אלא נ"ל דאתו לאפוקי הגירסא שהעתיק הרמב"ם בפירושו ובחבורו פ"ג מהלכות בכורות דגר' הרגיזו:

משנה ז

בעל חמש רגלים או שלש. כתב הר"ב הא דחשבינן ליה בעל מום ולא טרפה ה"מ כשיתר או חסר בידיו כו'. אבל חסר רגל או יתר כו' הוי טרפה. גמרא. ויהיב טעמא דכל יתר כנטול דמי. ומסיים הטור י"ד סי' נ"ה. והוא שיהיה זה היתר מראש עצם התחתון ולמעלה. ועיין בפי' הר"ב במשנה ו' פ"ד דחולין:

ושרגליו קלוטות. וזהו קלוט האמור בתורה כדתניא בגמ':

שנשמטה יריכו. וכגון דלא איעכול ניביה דאי איעכול ניביה טרפה נמי הוי [כדפי' הר"ב בפ"ג דחולין סוף מתני' א'] רש"י וכתב הרמב"ם בפ"ז מהל' ביאת מקדש שזהו שרוע האמור בתורה והכי תניא בת"כ זה שנשמטה יריכו ובגמ' שנשתרבבה יריכו. ופירש"י. שאחד מירכותיו גדולה מחברתה:

שאחת מירכותיו גבוה. כתב הר"ב דרך הבהמה שהירך מחוברת לאליה סמוך לכסלים כו' וזו הירך על גבי הכסל. וכן בפירש"י דרך הבהמה כו' סמוך לכסלים. והנה נראה לפ"ז כשהשני בתוך הכסל עצמו. הרי הוא גבוהה והוי מום. ואף בפי' הרמב"ם כתוב כן. אמרו כסול זה שרגלו א' בתוך הכסל ע"כ. אבל בגמ' אשכחן דהכי תניא כסול שרגלו א' בתוך הכסל ורגלו א' על גבי הכסל. ונ"ל להגיה כן בפי' הרמב"ם. וכתב עוד הרמב"ם וכסול נגזר מן כסלים:

משנה ח

נשבר עצם ידו כו'. שנאמר (ויקרא כ"א) או [כו'] שבר רגל או שבר יד:

אילא. כתב הר"ב שם חכם והוא הנזכר לשבח שהוא מומחה לבכורות במשנה ה' פ"ד. ומש"ה הלכה כב"ד של אחריהם הואיל שהסכימו לדברי זה הבקי. והכ"מ בפ"ז מהל'

ביאת מקדש. כתב עוד משום דבתראי נינהו. ועוד דחכמים לא א"ל אלא לא שמענו ואין לא שמענו ראיה. ע"כ. [*ועוד נ"ל מדתנן לקמן במשנה י"א. על אלו מומין כו'. וכלליהו להנך. [ש"מ דהלכה נינהו]:

לא שמענו את אלו. וכן הנוסח בכל הספרים. ורש"י העתיק לא שמענו אלא אלו. וכן מצאתי מוגה במשנה:

את שגלגל עינו עגול כשל אדם. ואלו הן השלשה שהוסיף את שגלגל עינו כו' רש"י. ובגמ' פרכינן למימרא דלאו היינו אורחיה ורמינהו המפלת מין בהמה כו'. דלר"מ אפי' עינו אחת כשל אדם הוי בהמה. ומשנינן הא באוכמא בשחור של עין שאינו עגול כאדם. הא בצירא [ה"ג רש"י וכך הגירסא בגמ' פ"ג דנדה דף כ"ג] כל בית מושב הלובן והסירא קרוי צירא והוא ודאי עגול כשל אדם ע"כ. ובנדה פ"ג מפרש בהיפך דמקום מושב העין לא הוי עגולי בבהמה כאדם ואי הוי עגול הוי מום. ומיהו כתב הכ"מ בפ"ב מהא"מ דנראה דהרמב"ם לא גרס כל זה ואחריו נמשך הר"ב:

ופיו דומה לשל חזיר. היינו בשפתים כדמסקי' במתני' דלקמן ואע"פ שאינו חד כשל חזיר. שהוא חד כשפוד כדאיתא בגמ':

ב"ד של אחריהן אמרו כו'. כתב הר"ב וכן הל' וכ"כ הרמב"ם. ובדיבור אילא כתבתי הטעם:

משנה ט

מעשה שהלחי התחתון עודף על העליון. כתב הר"ב. והני מילי כשעצם הלחי כו' אבל אין בה עצם כו' הוי מום באדם כדתנן באידך פירקא משנה ח':

אזן הגדי שהיתה כפולה. לרבותא נקטיה דאפי' הגדי שדרך אזניו להיות מטות וכפולות. הרמב"ם ריש פ"ז מהב"מ:

בזמן שהיא עצם אחד מום. פירש הר"ב שאין לה אלא תנוך אחד וכו' ואם אינה עצם אחד. שהתנוכים מובדלים למעלה אינו מום וטעמא לא איתפרש. כ"כ רש"י. ובגמ' תניא אזניו כפולות *) בהסחסות אחת. ה"ז מום. בשתי הסחסות אינו מום. אבל הרמב"ם רפ"ז מהב"מ כתב מי שהיתה אזנו כפולה לשתים וכו'. ובלבד שיהיו לו שני סחוסים. אבל אם אין לה אלא סחוס אחד. והרי הוא כגוף אחד שנכפל כשר. וכתב בב"י סימן ש"ט דנראה שהוא מפרש בזמן שהיא עצם אחד. היינו לומר שהאוזן הנוסף הוא עצם אחד בפני עצמו. ובזמן שאינו עצם א' היינו לומר שהאוזן הנוסף אינו עצם בפני עצמו. ודחקו לפרש כן משום דלפירש"י קשה דאיפכא מסתברא וכשהוא תנוך אחד לא יהא מום וכשהתנוכים נבדלים יהא מום משום דהוי אוזן יתירה ואע"פ שבפי' המשנה לא פי' כן [כלומר דאילו

דעתו הי' לפרש כך במשנה לא ה"ל למשתק ושלא לפרש ומדשתק ולא פי' ש"מ דס"ל דמשנה כמשמעה היא וכדפירש"י נ"ל). י"ל שחזר בו בחבורו כמו שמצינו לו ז"ל שעשה כן בכמה מקומות וצ"ל שהוא ז"ל גורס בברייתא בגמ' אזניו כפולות בחסחסת אחד אינו מום. בב' חסחסות הרי זה מום ע"כ. ובכ"מ לא כתב זה אלא אחר שכתב פירש"י. כתב וז"ל ורבינו נראה שגרס בהפך וכתב סמ"ג דה"ג בתוספתא והיא הגי' הנכונה שנימוקה עמה עכ"ל. מדבריו אלו נראה שסובר דאף במשנה גורס בהפך. ובמשנה שהובאת לידי מא"י מצאתי שהוגה בה בזמן שהיא עצם אחד אינו מום. והשאר כולו נמחק:

עצם. לכאורה נראה לפרש דתנוך קרי עצם. לפי שהוא גשם חזק דומה לעצם. כמו שהעתקתי מלשון הרמב"ם ברישׁ פרקין. אבל הרמב"ם כתב וז"ל ענין עצם הוא גוף אחד וגולם אחד כמו שנטל גולם א' רך וכפלו. גזור ממה שנא' (שמות כ"ה) וכעצם השמים לטוהר. ע"כ. טעמו שאע"פ שהוא דומה לעצם זה מחמת חזקו. אבל אינו עצם [באמת]:

רבי חנניא בן גמליאל אומר כו'. כתב הר"ב וכן הלכה. וכ"כ הרמב"ם. וטעמא משום דבגמרא מפרשינן למלתיה. ועוד עיין במשנה י"א:

משנה י

את שיבלת בעינו. פי' הר"ב בלובן שבעין. ויש בו שער. דאלת"ה הא תני במשנה ב' שאין מומין בלבן. גמ'. ועיין משנה י"ב:

ושנפגם עצם ידו כו'. כל עצם שבגלוי שנחרץ בו חרץ הרי זה מום. והוא בכלל חרוץ האמורה בתורה. הרמב"ם ספ"ז מהב"מ:

ושנפסק. עיין בדבור דלקמן:

עינו אחת גדולה. ואחת קטנה. אבל שתיהן גדולות או שתיהן קטנות לא הוי מום דמחמת בריאותא יתירתא. או כחישותא יתירתא הוא דהוי. אבל אחת גדולה ואחת קטנה. אי מחמת בריאות הוא. תרוייהו בעו מיברא. ואי מחמת כחישותא. תרוייהו בעו מיכחש. הכי אסיקנא בגמ' פ"ק דף ג' ועיין פירקא דלקמן משנה ד'. ופשטא דמתני' דכולהו דברי ר"ח בן אנטיגנוס הן ואפ"ה הלכה כמותו. שהרי הר"ב פי' ולא הודו לו חכמים לרבי יהודה והלכה כחכמים. וה"נ ודאי משמע דלא קיימי אלא אדר"י. ש"מ דאילו לר"ח לא מצינו שלא הודו. ועוד דבגמרא מפרש למלתיה. ועוד בה שלישיה מהטעם שאכתוב במשנה דלקמן. ואין נראה בעיני מ"ש הכ"מ בפ"ב מהלכות איסורי מזבח. דעינו גדולה כו'. רבנן קאמרי לה. והכי משמע בריש בכורות ולפיכך פסק הרמב"ם כן. ע"כ. דהרי הרמב"ם ס"ל דאזנו א' כו'. קמיפלגי רבנן ומכשירין אפי' קטנה כפול. כמ"ש בפירושו ובחבורו. וא"כ השתא רישא וסיפא רבי חנינא. ומציעתא רבנן. ועוד שהרי הרמב"ם פוסק

לשארא דר"ח הא דיבלת בפרק הנזכר. והא דפגימת ופסיקת עצם כלליהו בפ"ז מהלכות ביאת מקדש. במ"ש כל עצם שבגלוי שנחרץ בו חרץ. הרי זה מום כו'. ואע"פ שהכ"מ לא הזכיר אלא פגימה ולא פסיקה. וראיתי ג"כ מוגה במשנת א"י ושנפגם עצמו שבפיו. אבל באזנו לא פסק כמותו משום דס"ל דחכמים פליגי עליה בברייתא שאעתיק בסוף המשנה. הלכך הנכון מ"ש דדברי ר"ח הן והלכה כמותו היכי דלא פליגי רבנן בהדיא. והואיל וכן. הא דכתב הכ"מ דבריש בכורות משמע דרבנן קאמרי לה לאו מילתא היא דמשום דפרכינן לה מינה משמע ליה דרבנן היא אבל כיון דהלכה כר' חנינא לא משמע כלל דרבנן קאמרי לה:

ולא הודו לו חכמים. גמרא ועד כמה [תהא חברתה קטנה דמכשרי. רש"י] תניא אחרים אומרים אפילו אינה בשנייה אלא כפול כשרה. וזו היא הברייתא דהרמב"ם מפרשה דקאי אאזנו כו' כמו שכתבתי לעיל [ור"ל משא"כ רש"י מפרש דקאי אביצים]:

משנה יא

כל מרבית העגלים כן. לשון הר"ב כל תרבות כו' מגיע לערקוב הלכך בציר מהכי הוי מומא וכשהן גדלות כו'. כך הגהתי מפירש"י שאין לפרש שדעתו כהרמב"ם שכתב כל מרבית עגלים כן ואינו מום לפי שגדלים לאחר מכאן דא"כ לא ה"ל להר"ב לכתוב נמתחות עד למטה דהיינו למטה מן הערקוב:

על אלו מומין שוחטין הבכור. כתב הר"ב אע"ג דתנן בר"פ על אלו מומין שוחטים את הבכור. ואי משום סיפא פסולי המוקדשין נפדין עליהם. הא נמי פשיטא משחט שחטינן מיפרק פרקינן מבעיא. גמרא. ומ"ש הר"ב הדר תנייה הכא משום דתנן שלשה הוסיף כו'. וכ"כ הרמב"ם. וצ"ל דלית לן למימר דכליל טפי מהני משום דבהני דב"ד של אחריהן אמרו שהן מומין. אבל גירסתינו בגמרא. איידי דתנן שלשה הוסיף וא"ל לא שמענו את אלו וקתני ואתי דיחידאי [כגון ר"ח בן אנטיגנוס ור"ח בן גמליאל וס"ד פליגי רבנן עלייהו] קא סתים בכולהו על אלו מומין שוחטין וכו' וכן גי' הרא"ש:

משנה יב

ובעל גרב. כתב הר"ב וגרב האמור בתורה וכו' שחין יבש בין בפנים בין מבחוץ. גמ':

ובעל חזזית. כתב הר"ב חזזית המצרית היא ילפת הכתובה בתורה. שהוא לח מבחוץ ויבש מבפנים. וכן לכון רש"י. וכתב וכיון דיבש מבפנים לא מתסי ע"כ. ונימוקו עמו שהרי יבש בין מבפנים בין מבחוץ נמי מום קבוע הוא כדלעיל ש"מ דיבשות לא יוכל להרפא. ומ"מ גירסתינו בגמ'. דמצרית לח מבפנים ויבש מבחוץ. וכן העתיק רש"י עצמו בפי' החומש פ' תבא:

וזקן וחולה ומזוהם. דת"ר מן הצאן מן הכבשים מן העזים פרט לזקן וחולה ומזוהם. וצריכא דאי כתב למעוטי זקן דלא הדר בריא. אבל חולה דהדר בריא אימא לא. ואי כתב למעוטי חולה דלאו אורחיה אבל זקן אורחיה כו'. ואי כתב רחמנא תרי למעוטי הני דכחישי אבל מזוהם דלא כחיש. וא"נ למעוטי מזוהם משום דמאיס. אבל הני דלא מאיס אימא לא. צריכא. ואיזה זקן מפורש בפ"ק דפרה [משנה ב']:

ושנעבדה בה עבירה וכו'. דת"ר מן הבהמה להוציא רובע ונרבע ומן הצאן להוציא את הנוגח [*והר"ב לא דקדק לשונו. שמתחלה כתב שרבע את האשה ואח"כ כתב שנרבע:

על פי עד אחד וכו'. כן הוא בס"א. וכך גי' רש"י אלא דבמקום הבעלים גורס עצמו. וכל זה נראה. שגם הוא גירסת הר"ב אבל בפי' הרמב"ם הוא כגי' הספר דל"ג לכל זה]:

אין מום גדול מזה. כתב הר"ב אאנדרוגינוס קאי וכן רבנן נמי לא קיימו אלא אאנדרוגינוס אבל טומטום [דבהמה שאין זכרותו ונקבותו במקום אחד כריש לקיש בגמ' אע"ג דמקצת דבריו נדחין. נ"ל] מטיל מים במקום זכרות זכר ובעי למתביה לכהן [ואפ"ה לא נשחט במקדש דלא חזי להקרבה דנראה כבעל מום לפי שאין לו זכרות. רש"י בפי' דברי ריש לקיש] ומטיל מים במקום נקבות ספק חיישינן שמא נהפכה זכרותו לנקבותו [פירש"י נכפל גידו מבפנים ומוציא מים במקום [*שרגיל] נקבות [*להיות בנקבה] ואע"ג דמיעוט הוא הכא כיון דאשתני לענין טומטום אשתני דנהפכה זכרותו לנקבותו. [*וחיישינן]. הכי מסיק הרא"ש:

וחכמים אומרים אינו בכור. כתב הר"ב דבריה בפני עצמו הוא והלכה כחכמים. ועיין מה שכתבתי בפרק בתרא משנה ד':

פרק ז

משנה א

מומין אלו בין קבועים בין עוברים פוסלין באדם. יליף לה בת"כ. כמ"ש ברפי"ב דזבחים. ומ"ש הר"ב. כל זמן שהם עליו יליף בת"כ מדכתיב. מום בו. פרט לשעבר מומו:

יותר עליהן באדם הכילון וכו'. גמרא דאמר קרא. כל איש אשר בו מום מזרע אהרן איש ששוה בזרעו של אהרן. פירש"י. איש השוה בזרעו של אהרן הוא דבעי מומא. הא אין שוה בזרעו של אהרן. בלא מומו נמי מפסל. ובפ"ק דף ג' כתב שוה בזרעו. שדומה לבני אדם:

ושראשו שקוע. וכן גורס הרמב"ם ומפרש שיהיה דמות ראשו כמי שנתן ידו על גובה ראשו ונתפשט עד שבלטו צדדיו. ומי שראשו כדמות זה קורין אותו בני אדם [בערבי]

קובי. ע"כ. ובחבורו רפ"ח מה' ב"מ. כתב מי שאמצע קדקדו שוקע למטה כמי שדחקו בידו:

ובעל חטוטרות ר"י מכשיר כו'. כתב הר"ב כי פליגי כשאין בו עצם. ר"י סבר כו' ורבנן סברי אמר קרא. איש אשר בו מום וגו'. ושאינו שוה כו'. לא דר"י לא ס"ל הך דרשא דא"כ לפלוג בכולהו. אלא דס"ל דחתיכת בשר בעלמא [היא]. ואינו בכלל שאינו שוה. ובגמ' מר סבר הא אינו שוה בזרעו של אהרן. ומר סבר קרקורא [חתיכה] דבשרא בעלמא הוא:

משנה ב

כל שאין [לו] שטה של שער כו'. פי' הר"ב מאחריו כו' מכשיש לו סביב כל הראש ובאמצע קרח. שהוא פסול. כדאיתא בגמרא:

גבינים. פי' הר"ב גבות עיניו. מלשון גב המזבח על גבי [חרשו] חורשים. הרמב"ן בפי' החומש:

שגביניו שוכבים. כתב הר"ב ומוטלים על עיניו. וכן ל' רש"י ול' הרמב"ם על עפעפי עיניו:

משנה ג

איזהו חרום הכוחל שתי עיניו כו'. ול' חרום מל' כל חרם אשר יחרם. והחרמתי [את] עריהם ענין חרבן. ויקרא חרום כי החוטם הדרת פנים. כמו שאמר אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם [משנה ג' פ' בתרא דיבמות] ואשר אין חוטמו כתואר בני אדם צורתו חרבה. הרמב"ן שם:

שתי עיניו למעלה וכו'. דת"ר בעינו [תבלול בעינו דה"ל למכתב דק תבלול. ואנא ידענא דלא שייכי אלא בעין] כל מה שבעינו. מכאן אמרו שתי עיניו למטה וכו':

מפני מראית העין. אנשרו ריסי עיניו קאי. רש"י. וכן דעת הרמב"ם ספ"ח מהב"מ. וכן במתני' דלקמן דתנן נמי הכי. ולא קאי אלא אדסמיך ליה כמו שאפרש שם בס"ד. ומ"ש הר"ב. וה"מ כשנשאר בעפעפים רושם וכו' וכן אי נפישי שערי. ודוחק זה לזה. הרמב"ם. ומ"ש הר"ב. וג' דינים חלוקים יש וכו'. והמומין היתרים באדם ואינן בבהמה לוקה אם עבד. כן כתב הרמב"ם בפירושו ובחבורו פ"ו מהלכות ביאת מקדש. ואע"ג דלא כתיב ביה לאו בהדיא. דלא ילפינן לה אלא מדיוקא דאיש השוה מזרע אהרן בעי מומא. הא שאינו שוה כו'. כמ"ש לעיל. אפ"ה מחייבו מלקות. דלא אמרינן. אלא לאו הבא מכלל עשה עשה. והאי לאו מכלל עשה קאתי. כך נ"ל לדעת הרמב"ם. אבל רש"י כתב וז"ל. עשה מי שאינו שוה בזרעו של אהרן עובר בעשה אם [עבד] דהכי משמע השוה בזרעו

אהרן [ואין בו מום] הוי כהן ויעבוד. שאינו שוה לא יעבוד. ולאו הבא מכלל עשה עשה. ע"כ. ומשמע דגרס בהדיא בגמרא. דעובר בעשה:

משנה ד

עיניו גדולות כשל עגל כו'. אע"ג דבבהמה לא הוה מומא כששתיהן שוות. כמ"ש בפ' דלעיל משנה י'. הכא משום שאינו שוה בזרעו של אהרן. מפסל אף בשתיהן שוות. גמרא פ"ק דף ג':

איזהו צמע. איתנהו דוכתי דבמאי דסיים פתח. וכמ"ש ברפ"ק דשבת:

שאזניו קטנות. אעפ"י ששתיהן קטנות דומיא דעיניו. וז"ל הרמב"ם פרק ח' מהלכות ב"מ מי ששתי אזניו קטנות הרבה ומי ששתי אזניו נפוחות דומות לספוג:

דומות לספוג. לשון הר"ב שכווצות וסתומות. וכן לשון רש"י. שהספוג והוא צמר הים כמ"ש הרמב"ם כאן ופ"ה דאבות [משנה ט"ו] כששואבת מים היא מתנפחת ונקביה מתרחבים וכשכובשין אותה ומוציאין ממנה מה ששאבה. היא מתיבשת ונכוצת וכל נקביה נעשים צרים. וישר בעיני רש"י לפרש שדומות לספוג כשנתרוקנה שאז היא בעינה. אבל הרמב"ם כתב נפוחות דומות לספוג. כמ"ש לעיל בשמו. דהיינו כשהיא מליאה ממה ששאבה דהשתא הוי כמו היפך מאזניו קטנות. וכן ראיתי בערוך ערך צמח שכתב דומות לספוג שאזניו גדולות מקובצות ביחד:

משנה ה

שפתו העליונה עודפת כו'. ואפילו אין בו עצם משא"כ בבהמה. כמ"ש הר"ב פרק דלעיל משנה ט'. ושם בגמרא משום דהוי בכלל שאינו שוה בזרעו של אהרן. ויצא מזה. דהא דתנן לקמן מפני מראית העין לא קאי אלא אשנטלו שניו בלבד:

כרסו צבה. לשון לצבות בטן. והרמב"ם בחבורו העתיק כריסו עבה. אבל בפירושו כתב כריסו צבה שבטנו גדולה עד שהיא בולטת ואפשר שהוא ט"ס בחבורו וצ"ל צבה:

טבורו יוצא. לשון הרמב"ם רוב בני אדם מקום טבורם דומה לגומא בשטח הגוף. ויש מהן שטבורן בולט על שטח הגוף. דומה ליבלת:

רוח קצרית באה עליו. לשון הר"ב לפרקים. ולשון הרמב"ם בחבורו. תמיד. או בעתים ידועים. וכתב הכ"מ שסובר דכי היכי דנכפה אפילו אחת לימים ה"ה לרוח קצרית דמאי שנא:

ובעל גבר. על משקל ארץ [כלומר בשש נקודות] ולפעמים קורא [גבר] על משקל גבל. הרמב"ם. ור"ל בשוא ופת"ח כדכתיב זקני גבל יחזקאל כ"ז [ט']:

אין לו ביצים כו'. עמ"ש בזה בשם הרמב"ם בפרק דלעיל משנה ו'. ולשון הרמב"ם בנא"י לא זכרם הנה מפני שהם מיוחדים באדם לפי שכבר זכר שהם ג"כ מומי בהמה אמנם זכרם להודיעך שאלו המומין הם הנקראים בתורה מרוח אשך:

שנמרחו אשכיו. דאי כת"ק ה"ל לכתוב חסר אשך. ופי' הר"ב שנמרחו אשכיו שנמוחו ביציו משמע שתי ביציו וכדאמר אשכיו לשון רבים. והא דכתב קרא אשך לשון יחיד פירושו שאין לו שום אשך. ולא דמי לאין לו אלא ביצה אחת דמודה בה רבי ישמעאל כדכתב הר"ב דליכא בינייהו אלא משמעות דורשין. [דשאני] התם שנברא מתחלת ברייתו חסר ביצה אחת. כ"כ הכ"מ פ"ח מהב"מ:

שרוח באשכיו. גמ'. דאי כר"י ממרוח (אשכיו) [צ"ל אשך] מבעי ליה. פירש"י דהא מ"ם דמרוח משמשת היא:

שמראיו חשוכים. גמ'. דאי כר"ע רוח אשך מבעי ליה אלא שמראיו חשוכין וקסבר גורעין ומוסיפין ודורשין פירש"י גורעים חי"ת ממרוח ואלף מאשך ומוסיפין חי"ת במקום אל"ף ואל"ף על מרוח והוי מראו חשך. ע"כ. ועמ"ש בזה במשנה דלקמן:

משנה ו

המקיש בקרסוליו כו'. דת"ר שבר רגל אין לי אלא שבר רגל מנין לרבות הקישן *)והעיקל והקילבן [פרש"י [הקישן היינו] המקיש והעיקל (ופיקה יוצא) [והקליבן היינו פיקה יוצאת מגודלו] ת"ל או שבר רגל:

איזהו עיקל. כתב הר"ב קא פריש עיקל ברישא כו'. וכבר כתבתי במ"ד. דזמנין דפריש הכי. אבל להרמב"ם לא פריש במתני'. אלא עיקל בלבד. דפיקה יוצאה מגודלו. לא הוה פירוש דבעל פיקה. ומפרש בעל פיקה הוא שתהא עקבו מאחר רגליו בולטת ויוצאת יותר מן הראוי:

שמקיף. פירש הר"ב כשיושב ומקרב כו'. עמ"ש במ"ג פ"ד דמסכת תרומות:

פיקה. פי' הר"ב חתיכת בשר עגולה כפיקה. ועיין בפירושו לסוף פ"י דחולין [*ומ"ש שם]:

רחב כשל אווז. פי' הר"ב שקלושות הן כשל אווז. ואין ארכן יתר על רחבן וכן ל' רש"י. ובגמ' לא תימא דטרפא ולא סדיקה. אלא כיון דטרפא אע"ג דסדיקה. ופירש"י טרפא קלושה. והערוך פי' טרפא רחבה ומשווה. ונמצינו למדין שרש"י בפירוש המשנה הרכיב שני הפירושים ביחד [*ונ"ל ליישב שז"ש ואין כו' ר"ל או אין כו']:

אצבעותיו כו'. העתיק הרמב"ם בידיו וברגליו:

עד הפרק. באיזה פרק אמרו בפרק ראשון הסמוך לכף היד. הרמב"ם בחבורו:

[*]**וחתכה אם יש בה עצם פסול**. פי' הר"ב דהואיל וחתכה כו' וכ"כ רש"י. ותימה דלקמן מפרש הר"ב כ"ש אם היה בידו אחת חמש ובידו אחת שש דהוי מום כו'. והיאך תלי טעמא הכא בהואיל וחתכה כו'. והרמב"ם בפ"ח מה' ב"מ אם חתך את היתירה כשר. ואם היה בה עצם אפילו חתכה פסול ע"כ ולדבריו פי' וחתכה כלומר אפי' אם חתכה]:

שש ושש עשרים וארבע. לישנא דקרא נקט רש"י. ובגמ' עביד צריכותא אקרא:

רבי יהודה מכשיר וחכמים פוסלים. ושניהם מקרא אחד דרשו ותהי עוד מלחמה (שמואל ב' כ"א) וכתיב (שם) ויהי איש מדון ואצבעות ידיו ואצבעות רגליו שש ושש מר סבר בגנותיה משתעי ומר סבר בשבחיה משתעי גמ':

הכושי. [*והא] דבמתני' דלעיל קאמר ר"ח בן אנטיגנוס כל שמראיו חשוכים ופי' הר"ב שהוא שחור. ואע"פ שאינו שחור ככושי. גם ל' הרמב"ם נראה כן. שכתב ואע"פ שאינו שחור בתכלית ע"כ וכתבו גם שניהם דלאו נחלקו עליו לענין הדין וא"כ למאי איצטריך למתני תו כושי ול' רש"י לעיל שהוא שחור ככושי. ע"כ. [*הא מסקינן בסוגיא. דר"ח בן אנטיגנוס לא תני כושי]:

הכושי והגיחור והלבקן וכו'. פי' הר"ב שחור אדום ולבן וכו' והשמר שמא תעלה בדעתך שאלו השמות נאמרו על הגוונים. לפי שאינן אלא שמות לבני אדם שיש בהן אלו הגוונים. הרמב"ם. ובת"כ מרבה להו לכל הני מאיש איש ואצטריך קרא לרבינהו דלא תילף מבהמה דפסל אותו ואת בנו. וכולה דמתני' דלקמן והכשיר בה הכושי וגיחור כו' אדם שהכשיר בו אותו ואת בנו כו' אינו דין שנכשיר בו את הכושי כו' ת"ל איש איש ריבה. ונ"ל דהיינו טעמא דתנא דידן דתני פסולים באדם וכשרים בבהמה ולמאי נ"מ אצטריך למתני דהא תנן בר"פ יתר עליהן באדם כו' וכה"ג פרכינן בפ' דלעיל מי"א כמ"ש שם הר"ב אלא לומר שאע"פ שכשרים בבהמה לא תילף באדם. ועיין במשנה דלקמן:

והשכור. כתב הר"ב שאם עבד לוקה. עמ"ש בזה במ"ג:

רבי אליעזר אומר אף בעלי דלדולין. פי' הר"ב כמין חתיכות בשר כו'. באיזה מקום שיהיה בכל הגוף. הרמב"ם בחבורו. וכתב הר"ב והל' כר"א בן יעקב וכ"כ הרמב"ם בפירושו. וגם בחבורו העתיק דבריו. ונ"ל דכך גירסתם ולפיכך פסקו כמותו דמשנתו קב ונקי ובנא"י מצאתי נמחק בן יעקב מפירוש הרמב"ם. ולי נראה מ"ש:

משנה ז

אלו כשרים באדם ופסולים בבהמה. אותו ואת בנו כו'. בת"כ ממעט מאשר בו מום פרט לאותו ואת בנו כו'. והלא דין הוא. ומה אם בהמה שהכשיר בה הכושי וכו' פסל בה אותו ואת בנו וכו':

אותו ואת בנו. [פסול לקרבן] דמחוסר זמן הוא. רש"י. ובגמ' מאי אותו ואת בנו אילימא אהרן ובניו דכוותה תיישׁ ובנו מי נהיג והתניא אותו ואת בנו נוהג בנקבות. ולא בזכרים [כמ"ש הר"ב רפ"ה דחולין] אלא תיישׁה ובנה דכוותה הכא כהנת ובנה כהנת בת עבודה היא. לעולם אהרן ובניו דכוותה תיישׁ ובנו ומתני' חנניא היא דאמר [חולין דף ע"ה] נוהג בזכרים ונקבות:

וטרפה. עי' בפי' הר"ב רפ"ו דתמורה:

ושנעבדה בהן עבירה ושהמית את האדם. גם זה שם. ובנ"א ל"ג ואפשר משום הא דפ"ה דברכות ד' ל"ב. אמר רבי יוחנן כל כהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו שנא' (ישעיה א') ידיכם דמים מלאו. וכ"ש לעבודה וה"ה למגלה עריות אלא דק"ל דא"כ לתני דפסולי' באדם. גם לא ראיתי להרמב"ם שפסלן באדם:

עד שידיר הנייה. כתב הר"ב והוא שידור ע"ד רבים שאין לו התרה אלא לדבר מצוה. אבל לדבר מצוה יש לו התרה. גמ'. ופי' התוס' בשם ר"ת משום דמסתמא ניחא להו לרבים:

פרק ח

משנה א

יש בכור לנחלה ואינו בכור לכהן כו'. אין מאמרו באלו הד' חלקים על מי שלא קדמו שום דבר בשום פנים שהוא בכור לפי שזה דבר מבואר. אבל על מי שהוא בכור ואע"פ שקדמה לו לידה שאין חוששין לאותה קדימה. הרמב"ם:

איזהו בכור לנחלה כו'. הכא נקיט אמאי דפתח ביה וזימנין דנקט אדסליק מיניה כדמפרש בריש נדרים. תוס'. ועמ"ש בשם הר"ן בריש שבת:

שיצא ראשו חי. כתב הר"ב האחרון בכור לנחלה דראשון לא הפסידו. שאפי' נולד הנפל כולו אינו מפקיע את הבא אחריו שאין לבו דוה עליו וכ"ש אם יצא ראשו מת והאי דנקט ראשו משום בכור לכהן נקט ליה. וביציאת ראשו הוי ילוד ופוטר את אחיו מבכור לכהן רש"י פ"ד דחולין דף ס"ח ואשתמיטתי' למהר"ר וואלק כהן שכתב בפי' ש"ע ח"מ סי' רע"ז להוכיח מדנפשיה דאפי' נולד כולו וכו'. כדי לסתור דברי חכם מהאחרונים שפסק דנולד כולו אין הבא אחריו בכור לנחלה ואילו זכר דברי רש"י דבחולין לא הוה בעי למשכוני נפשיה:

וחכ"א עד שיהא בו מצורת אדם. עיין בפ' הר"ב מ"ב פ"ג דנדה:

סנדל. פי' הר"ב חתיכת בשר כו' ול' סנדל י"מ כו'. משמע דלי"מ נמי סנדל חתיכת בשר כו'. ולא משמע כן מדבריו פ"ק דכריתות מ"ג ופ"ג דנדה מ"ד. ושם בגמ' דף כ"ה מסקי

דא"צ צורת פנים. ול' הרמב"ם פרק י' מהלכות איסורי ביאה חומרא החמירו בו לטמא בו משום ולד אע"פ שאין בו צורת פנים הואיל והיא טמאה לידה מפני הולד שעמו ע"כ:
הבא אחריהן בכור לנחלה ואינו בכור לכהן. תנייה משום בבא דבתרה דפליג בה ר"י:
משבאת לישראל כו'. ואינו בכור לכהן דאינו פטר רחם. רש"י:
עד שיפטרו רחם מישראל. לישנא דעד לא ידענא לפרושי. דהא ר"י מוסיף על דברי ת"ק. והכי הל"ל כשיפטרו כו':
נתגיירה מעוברת כו' ואינו בכור לנחלה. פי' הר"ב דכיון דהורתו שלא בקדושה לאו בר נחלה הוא דזרע עובד כוכבים רחמנא אפקריה. דכתיב וזרמת סוסים זרמתם. עמ"ש במ"ב פ' י"א דיבמות:
איזהו בכור לנחלה ולכהן. החלוקות הארבעה יכללם שתי מאמרות. המאמר האחד שהוא חלוק בעצמו. ובזה המאמר שתים מן החלוקות והן הראשונות שהוא בכור לנחלה ואינו בכור לכהן או בהפך. והמאמר השני שאינו חלוק. ובזה המאמר שתי החלוקות האחרונות. שהוא בכור לנחלה ולכהן. או שאינו בכור כלל ועכשיו שמתחיל לבאר השתים חלוקות האחרונות. הכלולות במאמר אחד. חזר ואמר איזהו וכו'. נ"ל:
שקצים ורמשים. מפורש במשנה ב' פ"ג דמכות:

משנה ב

יוצא דופן והבא אחריו. פי' הר"ב כגון שקרעו אשה שתאומים בבטנה כו'. אבל להוציא ולד וכו' ושתתרפא האשה ותתעבר ותלד כתב רמב"ם דאי אפשר ונראה עוד מדבריו. שבהכרח תמות:
שניהם אינן בכור. כתב הר"ב הראשון לא הוי בכור לנחלה וילדו לו בעינן. גמרא. ופי' רש"י וילדו לו בעינן דרך לידה. וכן יראה שהיא דעת הר"ב מדסתם ולא פירש. אלא דסבר דבמשמע' שמעינן לה. וכתבו התוס' דמשמע דמלשון לידה גמר וקשה דבנדה פ' יוצא דופן (נדה דף מ') ברישא מפרש דאין יושבין עליו ימי טומאה וטהרה משום דכתיב (ויקרא י"ב:ב') אשה כי תזריע וילדה זכר. עד שתלד ממקום שמזרעת [וכן פי' הר"ב שם] אבל מלשון לידה לא אלא יש לפרש דגמר הכא לידה [לידה] מהתם. ע"כ:
ולא לכהן. בפרק י"א מהלכות בכורים העתיקה הרמב"ם וכתב עליו הכ"מ שהיא בבכורות סוף פ"ב וכר"ע. ע"כ. ולא היא דהתם לענין בכור בהמה אלא הך דהכא הוא וכת"ק:
רבי שמעון אומר הראשון לנחלה. לשון הר"ב סבר וילדו אף יוצא דופן במשמע וסברא תמוהה היא זו. דמסתברא לשון לידה משמעותו כדרך הלידה של כל העולם. ובגמרא

ר"ש לטעמיה דאמר תלד לרבות יוצא דופן. ועיין ברפ"ה דנדה. שכתבתי מהיכא משמע ליה דרבויא הוא. ופירש רש"י לרבות יוצא דופן דהוי לידה מעליא ויושבת עליו ימי טומאה וטהרה. הלכך גבי וילדו לו נמי לידה מעליא חשיב ליה דגמרינן מהתם:

והשני לחמש סלעים. כתב הר"ב סבר בכור לרחם אע"פ שאינו בכור לולדות הוי בכור. וא"ת מהאי טעמא גופיה [יהא] יוצא דופן בכור לחמש סלעים ואף על גב דכתב ביה פטר רחם כדאשכחן בסוף פ"ב דתנן יוצא דופן והבא אחריו ר"ט אומר שניהם ירעו עד שיסתאבו ומפרש דמספקא ליה בכור לדבר אחד אי הוי בכור אי לאו ואף על גב דהתם נמי כתיב פטר רחם. י"ל דסברת ר"ש חלוקה מר"ט ואע"ג דהבא אחריו פשיטא ליה טפי דהוי בכור מר"ט מ"מ יוצא דופן גרע ליה וממעט ליה מפטר רחם. תוספות:

משנה ג

האב פטור. כתב הר"ב וה"ה שהבן הנשאר פטור כו'. והאי לישנא דנקט האב פטור. משום סיפא דבעי למתני מת האב כו'. רש"י:

[*__אם נתנו עד שלא חלקו נתנו__. כלומר כדין נתנו. שהרי כל שלא חלקו הרי החוב על הנכסים אף לר"מ. ומחוייבים לתת. וכן מוכח בסוגיא]:

ואם לאו פטורין. כתב הר"ב דסבר ר"מ האחין שחלקו בנכסי אביהן דין לקוחות יש להן. לפי שאין ברירה כו'. וכ"כ הרמב"ם [ויתכן דגירסא אחרת היתה להם בגמ'. דלגירסתינו מספקא ליה לר"מ. אי יורשין אי לקוחות וחמש ולא חצי חמש] ותימא דר"מ אית ליה ברירה בההיא דהלוקח מבין הכותי' [במתני' ד' פ' בתר' דדמאי] ויש לחלק בבריר'. היכא דמתני בפירו' כגון ב' לוגין שאני עתיד להפריש. תוס'. ועי' בפי' הר"ש דדמאי ועיין מ ש בשם הר"ן ברפ"ה דנדרים:

רבי יהודה אומר נתחייבו נכסים. פי' הר"ב קסבר האחים שחלקו יורשים הם דיש ברירה וכו'. ומלוה על פה גובה מן היורשים. והלכה כרבי יהודה. וכ"כ הרמב"ם. ואיכא למידק טובא. דהא במתני' ו' מפרש דר"י סבר מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא וטרף ממשעבדי. וא"כ אפילו ס"ל כר"מ דלקוחות הן. גבי. וכן פירשו התוס' דטעמא דר"י דהכא. נמי משום דס"ל דככתובה בשטר דמיא וגובה מן הלקוחות. אלא שפירשו דלא אמר מלוה הכתובה בתורה לענין זה. אלא כגון פדיון הבן וערכין ונזקין דלא הוה ידעינן עניני הנתינות הללו אם לא שחייבתו התורה בפירוש. אבל הלואה ע"פ לא אע"ג דכתיב (דברים כ"ד:י"א) והאיש אשר אתה נושה בו. לא חשיב כתובה בתורה. כיון שא"צ לפרש בתורה שיעור הנתינה דפשיטא מה שהוא לוה צריך לפרוע. עכ"ד. וע"ק היאך פסקינן כר' יהודה דיש ברירה ואנן קי"ל דבדאורייתא אין ברירה. כמ"ש הר"ב

בההיא דדמאי דלעיל. וכן קשה למאי דפירשו לקמן דס"ל ככתובה בשטר דמיא ופסקו דלא כוותיה והכא פסקו כוותיה. ולא מתרצה מלתא אפי' כי נימא דמש"ה פירשו הכא בטעמא אחרינא דהא אף לטעמא דהכא קשיא הלכתא דהכא אהלכתא דדמאי. וקא חזינן להרמב"ם בחבורו פי"א מה' בכורים וכן הטור סי' ש"ה דפסקו לדר"י לכך נ"ל דודאי טעמי' דר"י כדמסקינן לקמן דס"ל מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא ועל הדרך שפירשו התוס'. ומיהו אנן דלא קיי"ל הכי כמ"ש הרמב"ם והר"ב לקמן. ועוד בספ"ק דערכין. הא דפסקינן הכא כר"י לאו מטעמיה דלקמן ולאו מטעמא שכתבו הרמב"ם והר"ב בכאן. אלא היינו טעמא כדמסיק הרא"ש בפ"ק דב"ק ובספ"ז דב"ב גבי האחין שחלקו ובא ב"ח כו'. דהלכתא בטלה מחלוקת. וכתב דאע"ג דקי"ל בדאורייתא אין ברירה לענין אחים שחלקו לית לן דכלקוחות הן ולא משום דיורשים הם ויש ברירה אלא דסברא מוחלטת היא דיתמי כרעא דאבוהון אינון לפרוע חובת אביהן בשוה [*ומ"ש הר"ב דמלוה ע"פ גובה מן היורשים. עיין במשנה ב' פ"ה דערכין]:

משנה ד

שתי נשים שלא בכרו. עיין מ"ש בשם התוס' בפ"ק משנה ג':

וילדו ב' זכרים. לשון הר"ב במחבוא ונתערבו וכן לשון רש"י. וכך העתיק הטור וכתב ב"י דלא הוצרך לכתוב כן אלא משום סיפא. דבהו אצטריך דלא ברירן לן וכו':

בתוך ל' יום. כלומר בתוך ל' ויום אחד כדתנן בספ"ד דערכין דל' יום דבכור ל' ויום אחד. ועיין במשנה ה' ו' פ"ה דנדה:

יחזיר לו חמש סלעים. פי' הר"ב הואיל ומת בתוך ל' ואגלאי מלתא דנפל הוא וכן פירש"י. והתוס' כתבו דבחנם פי' כן דאפי' קים לן ביה דכלו לו חדשיו. בבן חדש תלה רחמנא. עיין בפירוש משנה ו':

אם נתנו עד שלא חלקו כו'. צריך שום צריכותא אמאי תני תו פלוגתא דר"מ ור"י. תוס':

משנה ו

יחזיר. פי' הר"ב דנפל הוי וכפירש"י. ועיין מ"ש לעיל בשם התוס' [בד"ה יחזיר]:

רבי עקיבא אומר אם נתן לא יטול. פי' הר"ב מספקא ליה לר"ע מדאיצטריך למיכתב כו' ה"ל ב' כתובים הבאים כאחד ואין מלמדים או דלמא כי אין מלמדין לעלמא [דלא משתעי מבכור ודערכין כמו אי הוה כתב חדש במידי אחריני] אבל לגופייהו [כגון בכורי דורות מבכורי מדבר דאידי ואידי בבכור הוא משתעי] מלמדין. גמרא:

בחזקת שנפדה עד שיביא ראיה. ונ"א עד שיאמרו לו וכן הוא בגמ' והכי מייתי לה בפ"ח דב"מ דק"ב. וכן גי' הרמב"ם והטור. וז"ל רש"י עד שיאמרו לו לבן שצוה אביו בשעת

מיתתו שלא נפדה ובאמירה סגי בלא עדות גמורה דהך חזקה דמחזקינן ליה בחזקת שנפדה. לא זו היא חזקה מעלייתא דרובא דאינשי לא עבדי למפרע חובו מיד. והכא לא שייך למימר עד שיביא [הכהן] ראיה דהכא יכול לומר לו הבן לכהן דעלמא יהביה אבא ובב"מ כתב דכהן לאו בעל דינו הוא. דאי בעי א"ל לדידך לא יהיבנא אלא לכהן אחר. ולהכי תני עד שיאמרו לו ע"כ. ושם לא כתב ובאמירה סגי בלא עדות גמורה וכו':

שמצותו על אביו. כתב הר"ב כלומר שמאביו נשתעבדו הנכסים. וכן לשון רש"י בגמרא. ובפירוש המשנה כתב מצות פדייתו של אב זה. היתה על אביו שמת ע"כ. ומ"ש הר"ב דס"ל לר"י מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר עמ"ש בזה במשנה ג' בשם התוס'. ומ"ש הר"ב וחמש סלעים דידיה כו' אזיל כהן וטריף ממשעבדי וכו' ובהנך חמש בני חורי פריק לבריה. וכתבו התוס' וא"ת היכי טריף ממשעבדי. הא אין נפרעים מנכסים משועבדים במקום שיש ב"ח [כדתנן במשנה ב' פ"ה דגיטין] ואפילו כי פריק לבריה מתחלה [כדכתב הר"ב] אכתי להדרי לקוחות מהני חמש שפדה בהן בנו וי"ל דהכא מלקוחות שקנו מאביו לפיכך אין חוזרין על נכסים שקנה הוא. וכ"כ בפ"ק דקדושין דף כ"ט. ומסיימי וכן משמע מלשון דקתני שזה מצותו על אביו. ע"כ. ומ"ש הר"ב דשמא שעבוד הלקוחות קודם. וכן לשון רש"י. אבל בקדושין העתיקו התוס' ל' הקונטרס דמיירי שנשתעבדו קודם וכו':

משנה ז

חמש סלעים של בן כו'. [אשם] בכסף שקלים. וערכין. לא אצטריך ליה לתנא למתני [דבאשם] כתיב בהדיא בשקל הקדש וערכין נמי פשיטא דבשקל הקדש הוי. כיון דכתיב (ויקרא כ"ז:כ"ה) וכל ערכך יהיה בשקל הקדש. תוס':

סלעים. כתב הר"ב הסלע האמור במשנה הוא השקל האמור בתורה. עיין מ"ש בשם הרמב"ן במשנה ו' פ"ק דשקלים [*וחשבונו של הר"ב לה' סלעים משקל אלף תתק"ך שעורות כו'. נקל לעמוד עליו. שהרי ברפ"ק דקדושין. כתב שהפרוטה משקל חצי שעורה. ושם בסוגיא דף י"ב שקצ"ב פרוטות בדינר וכל סלע הוא ד' דינרין מעתה צא וחשוב]:

במנה צורי. כתב הר"ב וכל כסף של תורה. כגון חמשת סלעים כו'. שהן קצובין. גמ'. ומ"ש וכל כסף שהוא מדבריהם. עיין בזה מ"ש במשנה ה' פ"ו דכתובות ובפ"ה משנה ז'. ומ"ש הר"ב וכתובת אשה לדברי רמב"ם כו'. עמ"ש במשנה ב' פ"ק דכתובות:

כולם בשקל הקדש. אע"ג דכבר תני במנה צורי. אצטריכא למתני תו משום אונס ומוציא שם רע. דלא כתיב בהו שקל וסד"א דהא דתנא רישא במנה צורי וכו' חד וחד כי דיניה

קאמר דהיכא דכתיב שקלים. יהיב שקלים צורי והיכא דלא כתיב שקלים יהיב זוזי בעלמא קמ"ל דמילף ילפי' מהדדי בכסף קצוב מכסף קצוב. גמ':

חוץ מן השקלים. כתב הר"ב ומעשר שני נמי כו' ושייר נמי ראיון דתנן בריש חגיגה לב"ש ב' כסף ולב"ה מעה כסף ותני רב יוסף שלא יביא סוגה לעזרה. ופירשו התוס'. דאם היה מביא שוה כסף זמנין דמייתי נסכא [וכסף] סיגים שלא ישוה שתי מעות כסף ולא ימכרו לו (לעולת) [עולת] ראיה טובה באותה סוגה כאילו היה מביא כסף טבועה. ע"כ:

משנה ח

אין פודין לא בעבדים ולא בשטרות כו'. גמ'. דכתיב (במדבר י"ח:ט"ו-ט"ז) ופדויו מבן חדש כלל בערכך כסף חמשת שקלים פרט (פדה) תפדה חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש דבר המיטלטל וגופו ממון אף כל דבר המיטלטל וגופו ממון. יצאו קרקעות שאינן מטלטלין יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות. יצאו שטרות שאף על פי שהן מטלטלין אין גופן ממון. ואמרינן נמי דלמאן דדריש ריבוי ומיעוטי לא ממעטינן אלא שטרות. ולפיכך אני תמה דבהדיא כתב הר"ב במשנה ה' פ"ג דשבועות. דהלכה כר"ע דדריש כל התורה כולה בריבוי ומיעוט. וכ"כ שם הרמב"ם. וא"כ בכאן ה"ל לדחות המשנה מהלכה. אבל הרמב"ם פסקה בחבורו פי"א מהלכות בכורים. וכן הטור סי' ש"ה. ואפשר דאית ליה לתנא דידן מיעוטא אחרינא למעט קרקעות ועבדים וכמ"ש במשנה ט' פ"ד דב"מ לענין כפל. דאע"ג דדרשינן בריבוי ומיעוט וריבוי. ולא ממעטינן אלא שטרות מיהא איכא מיעוטי אחרינא. וה"נ אפשר דאיתנהו מיעוטי. וכיוצא בזה כתבו התוס' בפ"ק דב"מ דף ד'. לר' עקיבא ולר"מ. ע"ש בדבור אין נשבעין על כפירת וכו'. ומיהו לר' דאמרינן הכא בגמ' דדריש הכא בריבה ומיעוט וריבה ולא ממעיט אלא שטרות. ודאי דלית ליה מיעוטי אחריני:

לא בעבדים ולא בשטרות ולא בקרקעות. עמ"ש בסידורן במ"ט פ"ד דב"מ:

ולא בהקדשות. והתם נפקא לן מקראי בת"כ בפרשת ערכין. רש"י. והכי איתא התם בשקל הקדש וכל ערכך יהיה בשקל הקדש מה ת"ל לפי שנאמר ופדה יכול בעבדים ובשטרות ובקרקעות ת"ל בשקל הקדש אין לי אלא סלעים של קדש. מנין לרבות דבר המטלטל ת"ל ופדה לרבות דבר המטלטל וא"כ למה נאמר בשקל הקדש. פרט לעבדים ולשטרות ולקרקעות. ויראה לי דיליף מפדיון הבן. ושוב מצאתי בספר קרבן אהרן שכתב לפי שנאמר ופדה וגומר בילקוט גריס. לפי שנא' ופדויו מבן חדש תפדה. והכי דריש ליה בגמ'. דמדהכא משמע תפדה בכל דבר שיהיה. ולזה יכול אני לומר אף בעבדים וכו' ת"ל בשקל הקדש. דמשמע שלא יהיה אלא בכסף. ת"ל תפדה אך פדה תפדה דה"ל

כלל אחר. ודרשינן ליה במדת כלל ופרט וכלל כו'. מה הפרט דבר המטלטל וכו' ע"כ. [*ועמ"ש לעיל בדבור דאין פודין כו']:

המפריש פדיון בנו כו'. צריך לי עיון שלא העתיקה הרמב"ם בפי"א מהל' בכורים:

משנה ט

ואינו נוטל פי שנים בשבח. כתב הר"ב אלא שמין את הנכסים וכו' והבכור נוטל פי שנים בהן בלבד. ולא כדמשמע דשיעור השבח מניח בקרקע לפשוט. אלא כדכתב רש"י וז"ל אלא שמין מה שהיו שוין בשעת מיתת אביהן והבכור שנטל ב' חלקים בקרקעות יתן מעות לפי מה ששוה שבח חלק השני שנטל בשביל הבכורה ואותן מעות יחלקו בין כולם ע"כ. והיא מימרא דרב נחמן אמר שמואל בפ' הגוזל עצים (בבא קמא דף צ"ה:)

ולא בראוי כבמוחזק. דכתיב בכל אשר ימצא לו. גמ'. ולא ידעתי טעמא למאי נפקא מינה תנן כבמוחזק:

ולא האשה בכתובתה וכו'. לשון הרמב"ם וכבר בארנו בכתובות. [וכ"כ הר"ב שם פרק ט' משנה ג'] שהמעשה בידינו היום לגבות הכתובה ולהוציא על הבנות מן המטלטלים. ולפיכך נוטלות מן השבח. ומן הראוי. ע"כ. והעתיק דברים אלו הכ"מ בפי"ו מהלכות אישות. אבל בספרו ב"י א"ה סי' ק' ובש"ע לא העתיקם כלל. ואני ראיתי בנוסחת פירוש המשנה להרמב"ם שמארץ ישראל שהוגה זה הל' נמחק בו ונכתב בלשון אחרת אבל נפסל בקרע עד שלא יכולתי לעמוד עליו:

ולא היבם. פי' הר"ב הנוטל חלק המת שיבם את אשתו כמ"ש במשנה ח' פ"ב דיבמות. ושם פירשתי המקרא. והיה הבכור וגו'. ומ"ש הר"ב. אינו נוטל חלק אחיו לא מן השבח פי' בשבח ששבחו נכסי האב אחר מיתת האח וכגון שמת יעקב בחיי ראובן שמעון ולוי בניו ולא הספיקו לחלוק הנכסים עד שמת ראובן. ויבם שמעון את אשתו. כשבא שמעון לחלוק עם לוי בנכסי האב נוטל ב' חלקים בקרן לא בשבח. וזה מוכרח לפרש שאין לומר בנכסי האח שאינו נוטל שבח. שהרי בנכסי אחיו אינו חולק עם אחיו והכל שלו בין קרן בין שבח והרי הוא כבעל שאעפ"י שאינו יורש בראוי מכיון שמתה אשתו הוא זוכה בנכסים בין קרן בין שבח. ועוד שמפרש שם בגמרא [דף נ"ב] אמר אביי וכו' המגיד פ"ג מהלכות נחלות. ומ"ש ולא מן הראוי לבא כגון אם מת אחיו ואח"כ. אביהם. לא יטול חלק אחיו. טור א"ה סי' קס"ג וכן דקדק המגיד שם מדברי הרמב"ם:

משנה י

והיורש את אשתו. כתב הר"ב דהאי תנא סבר דאורייתא היא לשארו הקרוב אליו כו'. מפורש ברפ"ח דב"ב:

רבי יוחנן בן ברוקה אומר היורש את אשתו יחזיר לבני משפחה. כתב הר"ב ס"ל ירושת הבעל דאורייתא הוא וכו' והלכה כחכמים דמתנה כמכר. וכר"י בן ברוקה דבעל שהורישתו אשתו בית הקברות כו'. וכ"כ הרמב"ם בפירושו ולא דהלכה כר"י בן ברוקה מטעמיה. דירושת בעל דאורייתא. דא"כ תקשה הלכתא אהלכתא. דברפ"ט דכתובות פסקו הר"ב והרמב"ם דירושת הבעל אינה אלא מדרבנן. אלא הלכה כר"י ב"ב כדמסקינן נמי התם שחכמים עשו לה חזוק כשל תורה. וכך מצאתי בנא"י בפי' הרמב"ם וז"ל והלכה כר"א אלא בירושת אשה שאע"פ שהיא מדרבנן עשו לה חזוק כשל תורה. ולא יחזיר אלא אם היתה בית הקברות לבד שהלכה בזה כר"י ב"ב ע"כ. וכ"כ בחבורו ספי"א מהל' שמטה ויובל. אלא דבמ"ש בנוסחא זו והלכה כר"א לא פסק כן בחבורו אלא כחכמים אבל יש לו פירוש באינן חוזרין כדמסקינן בגמ' אליבא דר' יוחנן שאינן חוזרין לבטלה לגמרי. אבל מחזירין זה לזה. אבל לדברי התוס' [ד"ה א"ר] כולהו אמוראי חלוקים על ר' יוחנן בזה ואתיא מתני' כפשטה דאינן חוזרין ואין להאריך בזה. ומ"מ יש לי טעם בפסק הלכה כר"א מהא דבפ' ב' דיבמות דף כ"ד דאמרי' בכור דקרייה רחמנא למאי הלכתא לגריעותא. מה בכור אינו נוטל בראוי כו' והביאו זה התוס' דהכא [ד"ה בכור] ומקשים אמאי לא קאמרי לחשיבותא דאינה חוזרת ביובל [כבכור]. ותירצו משום דאיכא ר"א דפליג. ע"כ. ואיכא למימר דהרמב"ם כפי נא"י סובר דסתמא דגמ' קאמר לגריעותא ולא לחשיבותא משום דס"ל דהלכה כמותו:

יחזיר לבני משפחה. פי' הר"ב. [*ס"ל ירושת הבעל את אשתו דאורייתא והב"ע] כגון שהורישתו אשתו בית הקברות. ומשום פגם משפחה אמור רבנן לשקול דמי כו'. תימה לרשב"א דא"כ מאי איריא ביובל. אפי' בלא יובל נמי. דעל כרחך ביובל אייר. דאי בלא יובל קאמר דמחזיר א"כ אמאי איצטריך למימר דס"ל דירושת הבעל דאורייתא. ה"ל למימר דרבנן. ועוד דאיובל מתניא. וצ"ל דליכא פגם משפחה עד היובל. שאז כל הירושות חוזרות וזו אינה חוזרת. וניכר שהם קבורים בשל אחרים. תוס' פ"ט דכתובות דף פ"ד. ודברי תימה מה שכתבו כל הירושות חוזרות שאין לך ירושה החוזרת אלא בשל אשתו לר"א אבל לר"י בן ברוקה אינה חוזרת אלא דבית הקברות ונ"ל שצ"ל שכל השדות:

פרק ט

משנה א

מעשר בהמה כו'. בכל מקום רגיל להזכיר בכור ומעשר ופסח ששוין במתנותיהן [כדתנן ספ"ה דזבחים] להכי תני מעשר אגב בכור. ופסח דנפישי מיליה תנא בפסחים. תוס':
נוהג בארץ ובח"ל. כתבו התוס' דהכא לצורך הוא. ולא פירשו למה ונראה משום דבגמ' לימא מתני' דלא כר"ע דתניא ר"ע אומר יכול יעלה אדם מעשר בהמה מח"ל ויקריבנו ת"ל (דברים י"ב:ה'-ו') והבאתם שמה וגו' ואת מעשרותיכם בשתי מעשרות הכתוב מדבר כו' אפי' תימא ר"ע. כאן ליקרב דלא. כאן לקדש ולאכול במומו לבעלים דיקא נמי דקא נסיב לה תלמודא. והבאתם שמה [דהיינו הקרבה] ש"מ והשתא אי דלא כר"ע אצטריך. ואי כר' עקיבא נמי אצטריך דקדיש מיהא [לאכול במומו]. והרמב"ם בפ"ו מהלכות בכורות. העתיק המשנה כלשונה ויראה דס"ל דלא כר"ע:
ושלא בפני הבית. כתב הר"ב והאידנא אמור רבנן דלא לפרשו מעשר בהמה משום תקלה כו' דבשב ואל תעשה מצי למיעקר ד"ת כמ"ש ברפ"י דיבמות ועוד דאין איסור אכילה קודם עישור. אלא חכמים קבעו זמן. כדלקמן משנה ו'. ועיין לשון רש"י שהעתקתי ברפ"ג דשקלים. ובגמרא בכור נמי לקנינהו לאודנייהו לנכרי דלא ליקדש מעיקרא. ומסקי התוס' בפ"ק דף ג' דאה"נ דלדידן מצוה להשתתף עם הנכרי כו' קודם שיצא לאויר העולם. כדי לפטרו מן הבכורה וכדמסיק בטור סי' ש"ך:
ומתעשרין מזה על זה. כתב הר"ב מדרבי רחמנא וצאן דמשמע כל צאן מין אחד. ששניהם נקראים שה. הרמב"ם פ"ז מה"ב. וכדכתב הר"ב בפ"ק משנה ד':
[*]**בחדש**. פי' הר"ב שנולדו אחר ר"ח אלול. שהוא ר"ה למעשר בהמה עיין במשנה ה':
ואין מתעשרין כו'. כתב הר"ב מה מעשר דגן כו' דהא כתיב שנה שנה שכן נאמר (שם י"ד) תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה. וכן הוא בסוגיא [דף נ"ג ע"ב] ולעיל ברפ"ק דר"ה לא דקדק הר"ב בזה. וכתבו התוס' [דף ל"ג]. דהכא אתי הקישא ומפיק מק"ו ולעיל בפ"ה מ"ב אמרינן אפכא. הכא לא מתוקם הקישא דאע"ג דלר"י בר"י בפרקין משנה ז'. מתוקם בניטל באומד כו'. עיקר הקישא דשנה שנה לא מתוקמא]:

משנה ב

שלשים ושנים מיל. פי' הר"ב שאם הצדדים רחוקות כו'. אין האמצעי מצרפן. כלומר. אע"פ שיש אמצעי. כגון הרועה עצמו. או כליו של רועה. אין מצרפן. שאין מצרף אלא עדר. וכרב דס"ל הכי. וכך פסק הרמב"ם שם. ומיהו מאי דכתב הר"ב אותן האמצעיות

לאו דוקא שיהו דוקא הרבה באמצע. דאפי' אחד באמצע וט' מכאן ותשעה מכאן מצטרפות. כיון שהאמצע עם כל אחד מהצדדין ראוין למנין י' כדאיתא בגמ':

הירדן מפסיק. גמרא [דף נ"ה] דאמר קרא (יהושע י"ח) והירדן יגבול אותו לפאת קדמה הכתוב עשאו גבול בפני עצמו אלא מעתה ותאר הגבול ועלה הגבול (שם) ה"נ הכתוב עשאו גבול בפני עצמו שאני התם דאמר קרא (במדבר ל"ד) זאת תהיה לכם הארץ לגבולותיה סביב כולה א"י גבול א' היא. א"ה ירדן נמי. ארץ ולא ירדן. פירש"י ארץ כתיב בקרא זאת תהיה לכם הארץ גבולות דארץ חשיב חד. ולא גבולות דירדן:

משנה ג

הלקוח כו' פטור ממעשר בהמה. כתב הר"ב בגמ' ילפינן לה מדכתיב בכור בניך תתן לי כן תעשה לשורך כו'. ועשייה ודאי לא מצית מוקמת בבכור כו'. וכתבו התוס' תימה דבר"פ עד כמה. לעיל דרשינן לענין בכור [כמ"ש שם בר"פ] אמר קרא וכן תעשה הוסיף לך הכתוב עשייה אחרת בשורך. וי"ל דהא דדרשינן ליה בבכור משום דכתיב בבכור. אבל מאחר דאפקיה רחמנא בלשון עשייה דרשינן ליה למעשר [משום דבבכור לא שייך עשיית קדושה] ע"כ. ובגמרא ואימא תנהו ענין לחטאת ולאשם דומיא דבנך מה בנך שאינו בא על חטא אף צאנך ובקרך שאינו בא על חטא. ואימא תנהו ענין לעולה ולשלמים דומיא דבנך שאינו בא בנדר ונדבה. אלא חובה. ואימא תנהו ענין לעולת ראיה. דומיא דבנך שאין קבוע לו זמן אלא כשנולד קדוש:

האחים השותפים. פי' הר"ב האחים שחלקו כו'. וז"ל רש"י האחין שהן שותפין כשהן חייבין בקלבון. כדמפרש לקמן שחלקו בנכסי אביהם. ואח"כ נשתתפו. ע"כ. ועיין בספ"ק דשקלים גירסא אחרת דגרס והשותפים והיא להרמב"ם כמ"ש שם בס"ד:

שחייבין בקלבון. פי' הר"ב כשמביאים שקליהם וכו' ונותנים שני קלבונות. וכ"פ בספ"ק דחולין. ולא נקט אליבא דהלכתא כמ"ש שם. ומ"ש הר"ב והקלבון הוא הכרע עיין מ"ש בזה בספ"ק דשקלים:

פטורים ממעשר בהמה. פי' הר"ב שהשותפות פוטר ממעשר בהמה. דכתיב אשר יהיה לך וכו' אם אינו ענין לבכור דאיתיה בשותפות. דכתיב ובכורות בקרכם וצאנכם דאיפכא ליכא למימר לפטור בכור משותפות. מדכתיב יהיה לך. ולחייב מעשר בשותפות מדכתיב בקרכם וצאנכם ואם אינו ענין לבכור כו'. דכיון דהני קראי תרוויהו בבכור כתיבי אין לנו לקיים בו הכתוב דמיקל. וליתן הכתוב המחמיר באם אינו ענין וכו'. ועוד דהא בכור חמור ממעשר. דקדיש מרחם. וכולו לכהן:

משנה ד

הכל נכנס לדיר להתעשר. כתב הר"ב הכל לאתויי רובע ונרבע כו'. ואע"ג דלא חזו להקרבה יאכלו במומן לבעלים רש"י. ובגמ' דכתיב (ויקרא כ"ב) כי משחתם בהם מום בם לא ירצו לכם. ותנא דבי ר' ישמעאל. כל מקום שנא' בו השחתה אינו אלא דבר ערוה ועבודה זרה דבר ערוה דכתיב (בראשית ו') כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ עבודה זרה דכתיב (דברים ד') פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל. וכל שהמום פוסל בו. דבר ערוה ועבודה זרה פוסלין בו. וכל שאין המום פוסל בו. אין דבר ערוה ועבודה זרה פוסלין בו [דהא אקשינהו רחמנא למום דכתיב כי משחתם בהם מום בם] רובע ונרבע דבר ערוה. מוקצה ונעבד עבודה זרה. ואתנן דבר ערוה. ומחיר אתקש לאתנן. טומטום ואנדרוגינוס קסבר ספיקא הוא [אי זכר אי נקבה הלכך ממ"נ מיעשרי]. וק"ל דבספ"ו פסק הר"ב כחכמים. דאמרי בריה בפני עצמו הוא. וכ"כ במשנה ו' פ"ח דיבמות. והשתא אין כאן ממ"נ. ואין לפרש דבריה היינו שלא הכריעו. ומ"מ ספק הוי. כמ"ש בשם התוס' ברפ"ב דזבים. דא"כ אמאי [תנן בספ"ו שהוא] נגזז ונעבד. אלא ודאי בריה ממש ס"ל לחכמים. ואפשר דאין הכי נמי דלהלכתא אין אנדרוגינוס בכלל הכל דתנן ואינו נכנס לדיר להתעשר ואין למדין מן הכללות. אפילו במקום שנאמר בהן חוץ. אלא דקשיא דהרמב"ם בחבורו ה"ל לכתוב ולפרוט האנדרוגינוס בהדי הנך דמפיק מכללא דנכנסין. וצ"ע:

חוץ מן הכלאים וכו'. כתב הר"ב דת"ר שור או כשב פרט לכלאים כו'. או עז פרט לנדמה. ובכ"מ דחשבינן במשנה [כלאים] רגיל לדלג נדמה כאילו הוא בכלל כלאים. תוס' ועיין לקמן:

ויתום. תימה דכיון דמקדשים ילפינן אמאי לא תנן ליה בשום דוכתא לא ברפ"ח ובמשנה ב' פי"ד דזבחים ולא בספ"ב ורפ"ו דתמורה. ולמאי דלא קחשיב בהו נדמה. איכא למימר דתני ושייר נדמה. ושייר נמי יתום. וקשיא אדהכא דמאי שייר דשייר נדמה. והרמב"ם בפ"ג מהא"מ העתיק הברייתא דכתב הר"ב הכא. וכתב נמי תחת אמו פרט ליתום. ובההוא פירקא כתב המקדיש רובע ונרבע וכו' והשיגו הראב"ד מאי טעמא לא תני יתום. וכתב הכ"מ שהר"י קורקוס תירץ דיתום הוי בכלל יוצא דופן. דכיון שנולד אחר שנשחטה אמו [דהרמב"ם והראב"ד נקטי לזה והשמיטו למתה. וכבר השיגו הכ"מ בזה] אין זו לידה. וכך אמרו בפ"ב דחולין. [דף ל"ח ע"ב] אי דמתה אמיה והדר ילדתיה מכי יולד נפקא. וכתב רש"י דהיינו יוצא דופן ושם העמידו הפסוק בזה פירש למיתה וזה פירש לחיים. ומשום דקי"ל דא"א לצמצם [כמ"ש לעיל פ"ב משנה ו'] השמיטו רבינו

עכ"ל הכ"מ. ואולי דמש"ה נמי לא קפיד תנא למתניה בכולי דוכתי דכיון דא"א לצמצם. אין לנו יתום אלא כולהו מפסלי לגבן משום יוצא דופן. ואלא מיהת בחד דוכתא דהיינו הכא תנייה משום דהא איתא עכ"פ. ומש"ה לא תני ליה בחדא מדיני קדשים דא"כ ה"ל למתני בכלהו דשוין הן דכולהו בקדשים איירי. אלא תני לה הכא במעשר ובכולהו דקדשים לא תנייה משום דליתיה לגבי דידן דא"א לצמצם. וקשיא לי על הראב"ד דלא על הרמב"ם תלונתו. אלא על משניות דזבחים ותמורה ואההיא ברייתא שממנה העתיק הרמב"ם. ויראה לי דאה"נ שכך היא השגתו והיינו דכתב מ"ט לא תני. ואילו על הרמב"ם תלונתו לא הל"ל בלשון תני:

[*והשלח. עיין בפי' משנה ו' פרק ה' דמכשירין]:

אין זה יתום. כתב הר"ב שיש מקומות כו'. ומלבישים בעורה את החיה את הולד כך הגהתי דבברייתא תני את החיה. ופירש"י זה הולד ומסיים רש"י דכיון דהעור מהני לולד דומה כמי שאמו קיימת:

משנה ה

שלש גרנות למעשר בהמה כו'. שנויה ג"כ ברפ"ג דשקלים ועמ"ש שם בס"ד. והא דקרי לסוכות חג טפי מאינך כתבתי במשנה ב' פ"ק דר"ה:

ולא אמרו בא' בתשרי. כתב הר"ב דהוא ר"ה למעשר בהמה. וטעמא כתב הר"ב ברפ"ק דר"ה:

ואי אפשר לעשר בי"ט. פי' הר"ב משום סקרתא וכו'. כתבו התו' ותיפוק ליה דאין מקדישין בי"ט [כדתנן במשנה ב' פ"ה דביצה] ומסקינן כיון דעשירי קדוש. אפי' לא קרא עשירי [כדלקמן בסוף פרקין] לא מתסר [משום] הקדש בי"ט:

רמ"א בא' באלול. וטעמיה כתב הר"ב ברפ"ק דר"ה ויראה דלדידיה נמי בכ"ט באב מעשרין דהא בעינן היכרא כדכתב הר"ב בדברי ר' אלעזר ור"ש. וזו סברא קיימת היא דמש"ה אמרינן בגמ' דחדא ועוד קאמר והא דמפרש בבן עזאי דטעמיה דבכ"ט מעשרין משום דמספקא ליה. האמת מפרש מדאמר האלוליין מתעשרין בפני עצמן:

משנה ו

ואם שחט פטור. כתב הר"ב ובהמה שריא באכילה כו'. ולא תחשב שחלה עליו קדושה ואינו מותר לשחטו. ואם שחטו תהא שחיטתו פסולה. לפיכך דבר בשחיטה. ולא דבר במכירה. הואיל והוא דבר מבואר שהוא פטור. הרמב"ם:

משנה ז

סקרא. צבע אדום. כדפירש הר"ב בסוף משנה ה':

לא מנאם בשבט כו'. דת"ר תחת השבט מצוה למנותן בשבט לא מנאן בשבט או שמנאן רבוצין או עומדים מנין ת"ל עשירי קודש מ"מ:

ר"י בר יהודה אומר ה"ז מעשר. לשון הר"ב דסבר ר"י כשם שתרומה גדולה ותרומת מעשר ניטלים באומד ומחשבה דכתיב ונחשב לכם תרומתכם. דתניא אבא אלעזר בן גומל אומר ונחשב לכם תרומתכם בשתי תרומות הכתוב מדבר. אחת תרומה גדולה. ואחת תרומת מעשר. כשם שהתרומה גדולה ניטלת באומד ובמחשבה. אף תרומת מעשר ניטלת באומד ובמחשבה. ופירוש רש"י בשתי תרומות. ואע"ג דלא כתיב האי קרא תרומתכם אלא בתרומת מעשר. נפקא לן דמיירי בתרומה גדולה. מדכתיב (במדבר י"ח:כ"ז) כדגן מן הגורן. כלומר כתרומה גדולה שנוטל ישראל מגורנו. והשתא אתקש תרומת מעשר לתרומה גדולה להאי מלתא דמה תרומה גדולה כו' ע"כ. וכתבו התוס' דלית לי' לאלעזר בן גומל המרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלין [עיין במשנה ט"ז פ"ק דאבות]. ובאומד ובמחשבה דאמרן פירש"י באומד שמאמד בדעתו. כך וכך יש בכרי הזה. ולפי אומדנותו נוטל תרומה במחשבה. כמו נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר [ואע"פ שכתב עוד ל' אחר. לזה הסכימו התוס'. וגם רש"י עצמו בפ"ג דגיטין דף ל"א. ובפ"ה דמנחות דף נ"ה. לא כתב אלא זה הפי'] ותרוייהו באומד ובמחשבה נפקא לן מונחשב. ובגיטין מסיים והאי דיליף תרומת מעשר מתרומה גדולה. לענין אומד הוא דיליף. ומ"ש הר"ב דמעשר תרומה קרייה רחמנא. דכתיב כי את מעשר וגו' וסיפיה דקרא נתתי ללוים לנחלה. ומ"ש הר"ב ואתקש מעשר בהמה למעשר דגן. כדפי' הר"ב בריש פירקין. והקשו התוס' אמאי איצטריך למימר דס"ל כשם כו' דניטל באומד ובמחשבה כו' לא ה"ל למימר אלא אתקש מעשר בהמה למעשר דגן. מה מעשר דגן ניטל אחד מעשרה. אף מעשר בהמה כן אפי' בלא העברת שבט. וי"ל דמשמע ליה דלרבי יוסי בר' יהודה בנטל א' מי' הוה מעשר אפי' אינם שוים כמו במכניס לדיר להתעשר דמסתמא אין דרכן להיות שוים. הלכך צריך לאוקמא כאבא אלעזר דשרי מאומד. דאי לאו דאבא אלעזר ה"א דבנטל א' מי' בעינן שוין כמו במעשר אע"ג דבמכניס לא בעינן שוין. ע"כ:

הרי אלו פטורין. וכן העתיק הרמב"ם. ומדברי הר"ב נראה דגרס כולן פטורין והוי דומיא דסיפא כולן ירעו ובפ"ק דב"מ דף ו' מייתי לה וגרס כולן פטורין:

פטורים. כתב הר"ב דשמא זה יצא עשירי כו'. ובתוס' דב"מ דף ו' תמהו דלהקל לא ה"ל למימר דלא בטלי ברובא ע"ש. ומ"ש הר"ב א"נ כל אחד מהן ספק כו' וכל ספיקא לאו בר עשורי הוא. עשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק. גמרא דלעיל ממתני'. ומשום דיש

לנו ספק אצטריך קרא למעוטי. וליכא לאקשויי דספיקא קמי שמיה גליא תוס' פי"ט דשבת דף קל"ו וכיוצא בזה בספ"ד דנגעים:

כולן ירעו כו'. טעמא כדמפרש הר"ב ברפ"ח דזבחים:

משנה ח

יצאו תשיעי ועשירי כאחת תשיעי ועשירי מקולקלין. אע"ג דא"א לצמצם [כמ"ו פ"ב] כיון דאין יכול להכיר איזה קדם משהו לחברו ונתכוין לקרות שניהן עשירי ובבת אחת קראם לא דמי לקרא עשירי עשירי ואח"כ י"א עשירי. תוס' פ"ב דף י"ח:

ואחד עשר קרב שלמים. דתניא אם מן הבקר [ואם זבח שלמים קרבנו מן הבקר] (ויקרא ג') לרבות אחד עשר לשלמים יכול שאני מרבה אף התשיעי אמרת וכי הקדש. לפניו [קודם שהוא עצמו קדוש] מקדש. או לאחריו מקדש הוי אומר לאחריו מקדש. גמ':

אילו היה תמורה לא היה קרב. פי' הר"ב דתמורת מעשר אינה קריבה. דכתיב לא תפדה כו' ובבכור כתיב בפ' קרח. וילפינן מעשר מיניה. לשון רש"י בתמורה ילפינן מעשר העברה העברה מבכור בפ"ק דתמורה דף ה'. ופירש"י בבכור כתיב (שמות י"ג) והעברת כל פטר רחם ובמעשר כתיב (ויקרא כ"ז) מכל אשר יעבור. ומ"ש הר"ב והלכה שאין האחד עשר עושה תמורה דתמורת בכור קריבה כדתנן ספ"ג דתמורה ולפיכך הי"א עצמו היא תמורה ואינה עושה תמורה:

אין אחד עשר מקודש. אבל תשיעי נאכל במומו דאחד עשר שהוא עושה קדושה ליקרב [שלמים] אי נעקר שם עשירי הימנו אין אי לא לא. תשיעי שאינו עושה קדושה ליקרב [הואיל וקדושתו קלה] אע"ג דלא נעקר שם עשירי ממנו. א"נ י"א דאיברר ליה עשירי [שכבר יצא העשירי קודם שיצא הי"א ונברר מעצמו שהוא מעשר] אי נעקר שם עשירי הימנו אין אי לא לא. תשיעי דאכתי לא אברר ליה עשירי. אע"ג דלא נעקר שם עשירי הימנו. גמ' דף נ"ט.

זה הכלל כו'. לאתויי יצא עשירי ולא דבר. דעשירי מאליו קדש. גמרא:

סליקא לה מסכת בכורות